

ReGrow

Regional Tillväxt mot alla Odds

Slutrappport

Augusti 2021

LUND
UNIVERSITY

 University
of Stavanger

 Tampere University

Genomförandeorganisationer:

Lunds universitet, Sverige

Kontakt: Markus Grillitsch, markus.grillitsch@keg.lu.se

Tampere University, Finland

Kontakt: Markku Sotara, markku.sotara@tuni.fi

University of Stavanger, Norge

Kontakt: Rune Dahl Fitjar, rune.d.fitjar@uis.no

Projektgrupp:

Björn Asheim, Rune Dahl Fitjar, Markus Grillitsch, Silje Haus-Reve, Jari Kolehmainen, Heli Kurikka, Karl-Johan Lundquist, Mikhail Martynovich, Hjalti Nielsen, Magnus Nilsson, Josephine Rekers, Sami Sopanen, Markku Sotara, Linda Stihl

Författarnas tack

Vi är tacksamma för den generösa finansieringen från Länsförsäkringsgruppens Forsknings- och Utvecklingsfond. Ett särskilt tack vill vi rikta till Peter Griepenkerl Lööf och Lia Antoniou med medarbetare för ett smidigt samarbete och för skapandet av plattformar för utbyte med dem som är praktiskt verksamma.

Vi tackar även för bidragen från Arne Isaksen och Skirmante Monteilhet, som arbetade med oss i två fallstudier. Tack till den vetenskapliga referensgruppen, bestående av Ron Boschma, Roberta Capello, Robert Hassink och Michaela Trippel för värdefulla insikter och reflektioner. Dessutom tackar vi deltagarna i vår policyreferensgrupp för fruktbara utbyten. Där ingår, i Sverige: Gustaf Rehnström och Lisbet Mellgren (Sveriges Kommuner och Regioner), Christer Östlund (Svenskt Näringsliv) och Göran Andersson (Vinnova); i Norge: Henrik D. Finsrud (KS, kommunernas och regionernas intresse- och arbetsgivarorganisation), Kristianne Storehaug (Innovasjon Norge) och Arthur Almestad (Forskningsrådet); och i Finland: Johanna Osenius (Arbets- och näringsministeriet), Petri Räsänen (Tammerfors regionråd) och Jarmo Kauppinen (Joensuu Regional Development Company JOSEK Ltd.).

Innehållsförteckning

1	Inledning	5
2	Den regionala tillväxtens svarta låda	8
2.1	Modeller för regional tillväxt.....	8
2.2	Regionspecifik tillväxt.....	9
2.3	Viktigaste rön	10
3	Lokala aktörers agens	14
3.1	Innovativt entreprenörskap	14
3.2	Institutionellt entreprenörskap.....	15
3.3	Platsbaserat ledarskap	15
3.4	Möjlighetsutrymme.....	16
4	Former för regional näringslivsutveckling	18
4.1	Uppgradering av befintliga branschinriktningar	18
4.2	Branschdiversifiering.....	18
4.3	Tillkomst av helt nya branscher i regioner	19
5	Jämförande fallstudier	20
5.1	Forskningsmetod	20
5.2	Viktigaste resultat	22
5.3	Regionala förutsättningar för agens – en kort summering	25
6	Slutsatser	26
6.1	Sammanfattning.....	26
6.2	Policyimplikationer.....	26
6.3	Relevans för Länsförsäkringar och andra lokala och regionala aktörer	28
6.4	Framåtblick – framtida forskning	29
7	Forskningsoutput.....	30
7.1	Artikel i vetenskaplig tidskrift.....	30
7.2	Artikel under granskning	30
7.3	Böcker	30
7.4	Bokkapitel.....	31
7.5	Working Papers	31
7.6	Vetenskapliga konferenser.....	32

7.7	Workshops för policyaktörer.....	34
7.8	Policy Briefs	37
7.9	Medieexponering	37
8	Referenser	38

1 Inledning

De ökande skillnaderna mellan storstäderna och mer perifera regioner skapar flera utmaningar för vårt samhälle. De jobb som erbjuds utanför storstadsområdena är färre, mer likartade och ofta mindre kvalificerade. Möjligheterna att skapa nya jobb är också mer begränsade vilket leder till att personer (särskilt kvalificerad arbetskraft) tenderar att söka sig till storstadsområden. Detta utgör en av flera faktorer som har bidragit till att många små, medelstora och perifera regioner har visat betydligt lägre eller vikande befolkningsunderlag och sysselsättningsutveckling. Under perioden 2007 till 2016 stod de tre storstadsregionerna för 75 procent av Sverige befolkningsökning vilket innebär en omfördelning av befolkning från mindre regioner till större (Martynovich et al., 2021). Divergensen i det regionala systemet har således ökat och framförallt gäller detta de växande klyftorna mellan storstadsregioner och små, ofta geografiskt perifera regioner, som noterats under de senaste decenniernas utveckling i Sverige (Henning et al., 2016; Lundquist et al., 2017).

Denna socioekonomiska kris med ojämlikhet mellan regioner utgör utgångspunkten för ReGrow-projektets frågeställningar. Samtidigt som projektet genomfördes uppstod emellertid andra kriser, såsom covid-19, och ett alltmer akut behov att ta itu och hantera klimatkrisen. Dessa globala kriser till följd av processer som sträcker sig långt bortom regiongränser gör att vi frågar oss vad lokala aktörer faktiskt kan göra.

I den meningen har ReGrow fått ökad betydelse och relevans under genomförandet eftersom projektet bidrar med nya insikter om i vilken grad, varför och hur lokala aktörer kan påverka utvecklingen i sina regioner och hitta lösningar på de utmaningar de står inför. De kunskaper som ReGrow genererat har relevans för beslutsfattare och intressenter som arbetar med strukturomvandling i sina regioner.

Projektets problembild har således sin grund i de ökade skillnader mellan regioner som har noteras i Sverige och många andra länder världen över. Dessa skillnader anses ofta vara en följd av att den ekonomiska utvecklingen blir alltmer beroende av kunskapsintensiv verksamhet och att dessa i hög grad tenderar att vara koncentrade geografiskt till vissa områden. Detta gäller både kunskapsintensiv tillverkning (exempelvis informations- och bioteknik) och tjänster (t.ex. finans, juridisk rådgivning och konsultarbete). Verksamheter av denna karaktär återfinns främst i storstadsområden, där fördelarna med kluster inom dessa sektorer kombineras med en mångfald av andra typer av branscher och kompetenser. Mer perifera regioner däremot, liksom regioner som är specialiserade inom mer traditionella branscher, har betydligt större utmaningar att hitta en plats i den moderna, dynamiska och öppna ekonomin.

Olika regioner har alltså olika förutsättningar att konkurrera, förnya och stimulera ekonomisk tillväxt. Men även efter att hänsyn tagits till strukturella förutsättningar som branschmix, regionstorlek, infrastruktur samt tillgång till kapital och arbetskraft, saknas förklaringar till en stor del av de regionala tillväxtskillnaderna. Med andra ord finns det vissa regioner som växer betydligt mer än vad som skulle förväntas med tanke på deras förutsättningar, medan motsatsen gäller för andra regioner. Med den utgångspunkten ställdes i projektet följande grundläggande forskningsfråga:

Varför växer vissa regioner mer (eller mindre) än andra trots att de uppvisar liknande strukturella förutsättningar?

Frågan har betydande relevans för beslutsfattare eftersom strukturella förutsättningar till stor del är ett resultat av historiska processer och lokala aktörer har därför begränsade möjligheter att påverka dem – åtminstone på kort sikt. Det som är viktigt för beslutsfattare är att utnyttja de möjligheter till

regional utveckling som ges av de befintliga strukturella förutsättningar, och att skapa nya möjligheter att hantera de utmaningar de kan möta genom förändrade regionala strukturer.

Vi undersökte denna nyckelfråga i en studie av den regionala utvecklingen i Sverige, Norge och Finland, under tre decennier. Det finns flera analytiska motiv för valet att dels studera den regionala utvecklingen i ett långsiktigt perspektiv och dels i just dessa tre nordiska länder. Det långsiktiga perspektivet är nödvändigt för att förstå hur olika typer av regioner har reagerat på teknologisk förändring, perioder av kriser och återhämtning och varför de strukturella förutsättningarna varierar över tid och skapar både begränsningar och möjligheter i olika typer av regioner. Valet av de tre nordiska länderna motiveras av att det finns viktiga likheter men också skillnader mellan länderna. Sverige, Norge och Danmark representerar s.k. koordinerade marknadsekonomier med likartade välfärdsstrukturer och geografiska förutsättningarna liksom att de tre ländernas regionala system uppvisar tydliga hierarkiska mönster med ett fåtal dominerande storstadsområden följt av ett stort antal medelstora, mindre eller perifert belägna regioner. Den geografiska och den övergripande institutionella spelplanen i de tre länderna delar således flera grundläggande drag gällande förutsättningarna för regional utveckling. Samtidigt finns också intressanta nationella skillnader, både i fråga om strukturella faktorer (näringslivsstruktur, storföretagsberoende, satsning på FoU, arbetsmarkandsdynamik) som gör att den regionala problembilden kan mötas på olika sätt i de tre länderna. Ser problembilden annorlunda ut, t.ex. i traditionella industriregioner eller i små perifera regioner i de tre länderna och har den hanteras på olika sätt? Vad kan vi lära oss av de olika regionala erfarenheterna i Sverige Norge och Finland? I denna rapport utgår vi emellertid i huvudsak från de likheter som finns mellan de tre länderna för att bättre förstå och förklara olika typer av regionala problembilder och möjligheter att möta dessa i likartade regionala sammanhang.

Forskningsprojektet kombinerade avancerade kvantitativa och kvalitativa metoder på ett unikt sätt. Den kvantitativa analysen användes för att identifiera regioner som under vissa perioder uppvisade en exceptionellt hög eller låg ekonomisk tillväxttakt. Det exceptionella avser storleken på den del av tillväxten som inte kunde förklaras av strukturella förutsättningar såsom branschsammansättning, kapital- och arbetstillgång samt regionstorlek och infrastruktur. Denna så kallade oförklarade variation indikerar hur mycket de regionspecifika faktorerna och processerna betyder för den regionala ekonomiska utveckling (se kapitel 2).

Vi genomförde jämförande djuplodande fallstudier för att förstå varför vissa regioner avvek från vad som kunde förväntas i fråga om sysselsättningens utveckling. Totalt genomfördes tolv fallstudier – fyra i vardera Sverige, Norge och Finland – som täckte små perifera regioner, regioner med tradition inom tillverkning, resursbaserade regioner, gränsöverskridande regioner och tjänsteorienterade regionala centrum. Fallstudierna visar att variationer i regional tillväxt beror på ett samspel och kombinationer av utomregionala (exempelvis förändrad efterfrågan eller investeringar från externa aktörer) och regionala faktorer och att betydelsen mellan dess växlar över tid och regional kontext på ett likartat sätt i de tre länderna. Dessutom visar fallstudierna att de kvalitativa förändringar som observerades var starkt relaterade till vad lokala aktörer valde att göra (eller inte göra). I en del av fallen var aktörerna proaktiva genom att identifiera, förutse och förstå möjligheter, och i andra fall letade aktörerna efter nya möjligheter först efter en kris hade uppstått. Vi fann också fall där ingen större kvalitativ förändring kunde skönjas, och där den lokala agensen var tämligen begränsad. (Med agens – *agency* i engelskspråkig litteratur – avser vi det handlingsutrymme som olika aktörer har, och konsekvenserna av deras handlingar.) Projektet har således identifierat kraftiga variationer i den lokala agensen (se kapitel 5).

Som underlag för detta arbete har ReGrow experimenterat med och utvecklat de teoretiska och metodologiska grunderna för att studera människors agens inom regional utveckling. I ett första steg utvecklades begrepp för att identifiera olika typer av ekonomiska förändringar i regioner, såsom uppgradering av befintliga industrier, diversifiering från befintlig verksamhet till besläktade branscher, och framväxt av helt nya branscher i regionerna (se kapitel 3). I ett andra steg, baserat på befintlig och relaterad forskningslitteratur, utvecklades ett nytt teoretiskt ramverk kring hur lokala aktörer kan påverka den regionala utvecklingen. Utgångspunkten för detta ramverk är att den lokala agensen kan fångas upp genom teorin *Trinity of Change Agency*, som identifierar hur aktörer på olika sätt genomför en förändring: genom att införa nya produkter, tjänster, processer och affärsmodeller (innovativt entreprenörskap); genom att ändra informella (exempelvis värderingar, normer) eller formella (exempelvis lagar och regelverk) institutioner (institutionellt entreprenörskap); samt genom att identifiera gemensamma mål för förändring mobilisera och att samordna de krafter och resurser som är nödvändiga för att uppnå dessa mål (platsbaserat ledarskap) – se kapitel 2.

Vi ser projektets resultat som synnerligen relevant för praktiskt verksamma lokala aktörer och beslutsfattare och i det avslutande kapitlet (Kap 6) presenteras konsekvenser och implikationer som rör beslutsfattande kring regional utveckling. Resultaten pekar på att olika typer av aktörer arbetar med olika typer av agens för att nå förändring. Lokala och regionala beslutsfattare har oftast en naturlig roll i att engagera ett brett spektra av olika aktörer i dialoger om regionala framtidsfrågor, t.ex. via att öka engagemang och delaktighet i planeringsprocesser. Den här rollen skulle kunna utvidgas genom att beslutsfattare formulera och utarbeta gemensamma mål för agens och aktivt uppmuntra, söka och inkludera olika typer av agens för möjliggöra att de gemensamma målen kan uppnås. När det gäller det akuta behovet av strukturförändringar, inte bara för att hantera interregionala skillnader utan också för att möjligheten att hantera klimatförändringarna och kriser som Covid pandemin, är en sådan kraftfull gemensam och synkroniserad agens en viktig förutsättning. Men trots att ReGrow belyser potentialen hos den lokala agensen för förändring – och därmed förespråkar att stärka lokala aktörer i alla svenska regioner – är det också tydligt att samspelet av aktörer mellan regioner, länder och även globalt är centralt för att bidra till bättre möjligheter att lösa samhällens utmaningar.

2 Den regionala tillväxtens svarta låda

Inom ReGrow har vi undersökt vilka de viktigaste komponenterna av regional tillväxt är, liksom vad som förblir oförklarad efter att hänsyn tagits till strukturförhållanden (key publication: Grillitsch et al., 2021a).

Med regioner avses här funktionella arbetsmarknadsregioner, dvs. geografiska områden som definieras utifrån pendlingsmönster mellan arbete och bostad. Arbetsmarknadsregioner är således inte administrativt avgränsad (t.ex. som kommuner eller län) utan utgår i från var människor och företag rör sig i det dagliga livet. Detta speglar på många sätt bättre den ekonomiska aktiviteten som sker inom det definierade området och används därför oftast i regionalekonomiska analyser och jämförelser. Nackdelen som nämnts ovan är att arbetsmarknadsregioner sällan sammanfaller med de politiska och administrativa rummets avgränsningar varför vissa formella institutionella dimensioner kan vara svårare att analysera när arbetsmarknadsregioner utgör den geografiska analysenheten. I projektet används kvantitativa modeller för regional tillväxt för att förklara sysselsättningsutvecklingen från 1990 till 2016 med hjälp av en uppsättning förklaringsvariabler som traditionellt har använts inom området. Vi undersökte även mönstret hos avvikelserna från modellen för att kunna analysera det som modellens variabler inte förklarar.

2.1 Modeller för regional tillväxt

Modeller för regional tillväxt uppskattar ökningen eller minskningen i sysselsättning eller andra relevanta variabler som förädlingsvärde eller produktivitsutveckling, med en uppsättning förklaringsvariabler. I ReGrow valde vi att använda sysselsättningsutveckling som beroende variabel – dels för att sysselsättning är en central variabel för regional utveckling, dels för att sysselsättningsstatistik är tillgängliga för hela den undersökta tidsperioden. De förklaringsfaktorer, dvs. oberoende variabler, som har använts i modellen sammanfattas i tabell 1.

Tabell 1 Förklaringsvariabler

Förklaringsområde:	Variabler:
Klusterbildningen inom näringslivet, den underliggande regionala branschsammanställningen och agglomerationsfördelar	• Specialisering • Diversitet • Kunskapsrelaterade branscher • Befolkningstäthet • Total Sysselsättning
Regionala konkurrenskraftsfaktorer som återspeglar innovationsverksamhetens geografiska mönster	• Andel Högteknologisk tillverkningsindustri • Andel Kunskapsintensiv tjänstesektor • Utbildningsgrad
Kontrollvariabler	• Konkurrens • Andel tillverkningsindustri • Andel offentliga sektor • Medianlön

Förklaringsvariablerna i modellerna för regional tillväxt innehåller bl.a. indikatorer för den årliga genomsnittliga förändringen, i form av tillväxt eller tillbakagång i den svenska ekonomin som helhet. Andra variablerna fångar upp en mängd olika regionala förutsättningar som är sorterade efter två

huvudkategorier. Den första berör förekomsten av klusterbildningen inom näringslivet, den underliggande regionala branschammansättningen och agglomerationsfördelar. Denna grupp av faktorer är centrala indikatorer på potentialen för kunskapsspridning och branschmässig diversifiering inom den evolutionära traditionen inom forskningsområdet. Den andra huvudkategorin består av regionala konkurrenskraftsfaktorer som återspeglar innovationsverksamhetens geografiska mönster och betydelsen av forskning och utveckling och human kapitalets roll för regional utveckling. Dessa förklaringsfaktorer är centrala i det som kallas den endogena tillväxttraditionen inom ekonomisk teori.

2.2 Regionspecifik tillväxt

Idén om regionspecifik tillväxt bygger på att det kan finnas systematiska avvikelser från uppskattningarna av modeller för regional tillväxt. Dessa avvikelser kan delvis förklaras av utelämnade variabler, vilka ofta är svåra att mäta (cf Rodríguez-Pose, 2013). Så är exempelvis fallet med faktorer som institutioner och socialt kapital, vilka bara kan observeras via oprecisa proxyvariabler. Tvivelsutan ligger sådana faktorer bakom en del av de oförklarade avvikelserna. Det kan också hända att den unika kombinationen av omständigheter i specifika regioner vid specifika tidpunkter möjliggör tillväxt som systematiskt avviker från genomsnittet (Sayer, 2000; Storper, 2011). Sådana unika kombinationer kan ha flera orsaker:

För det första varierar kunskaperna avsevärt mellan platser på grund av bransch-, utbildnings- och forskningsspecialiseringar, vilka kombinerar lokal förankrad kunskap med global kunskap på ett unikt sätt (Asheim and Isaksen, 2002).

För det andra är de institutioner som formar interaktion mellan individer och organisationer inom och mellan regioner svåra att operationalisera och mäta (Rodríguez-Pose, 2013; 2020). Därtill formas regionernas särskilda institutionella arkitektur av bland annat lokala kulturer, nationella lagar, internationella regelverk, konventioner inom specifika branscher och yrkeskårer, vilket leder till regionala särdrag.

För det tredje är regioner i grunden öppna system, med in- och utflöden av människor och företag. De är beroende av kontakter och nätverk med andra regioner för att få in ny kunskap i systemet (Bathelt et al., 2004; Fitjar and Rodríguez-Pose, 2011; Trippel et al., 2018). Eftersom varje region har en unik position i sådana nätverk, skapas regionspecifika förutsättningar för tillväxt.

För det fjärde är regionernas sätt att interagera med andra regioner under specifika perioder, och de förutsättningar dessa förbindelser ger för regional utveckling, rotade i de specifika territoriernas branschhistorik och relaterade till industriella livscyklar (Klepper, 1997), och allt det utgör en potentiell källa till regionspecifik utveckling av tillväxten.

Slutligen har det kommit alltmer forskningslitteratur om individers agens inom regional utveckling. Den litteraturen framhåller en kompletterande faktor: regioner kan utvecklas åt olika håll inte bara på grund av unika kombinationer av omständigheter och relationer på olika nivåer (som beskrevs ovan), utan även på grund av att den regionala utvecklingen ibland kan ta oväntade och överraskande vändningar till följd av avsiktliga och oavsiktliga konsekvenser av olika aktörers beslut, strategier och åtgärder (Dawley, 2014; Garud and Karnøe, 2003; Simmie, 2012).

2.3 Viktigaste rön

2.3.1 Vad kan de traditionella variablerna förklara?

Vad gäller dessa variabler finns det största förklaringsvärdet (alltså det som till största delen förklarar den regionala tillväxten) i den genomsnittliga nationella sysselsättningsutvecklingen. Enkelt uttryckt har den nationella ekonomins välbefinnande ett starkt samband med tillståndet i de flesta regionala ekonomier. Dessutom är den svenska ekonomins tillväxttakt starkt beroende av utvecklingen i världsekonomin. Variabeln pekar på betydelsen av de nära produktions- och konsumtionskopplingarna mellan regioner och nationer i den moderna ekonomins värdekedjor och det är således ingen överraskning att den svenska ekonomins tillväxttakt har ett stort genomslag. Den förklarar ungefär en tredjedel av den regionala tillväxten, vilket gör den till den överlägset viktigaste variabeln.

Därutöver påverkas den regionala utvecklingen av en grupp variabler som fångar upp de regionala strukturella förutsättningarna. Denna kategori av variabler ligger bakom ungefär ytterligare en tredjedel av den regionala sysselsättningsutvecklingen. I modellerna inkluderades en indikator för varje funktionell arbetsmarknadsregion, samt en uppsättning variabler som behandlar betydelsen av branschammansättning, konkurrenskraftsfaktorer och kontrollvariabler. Regionindikatorn (regional dummy) har det största förklaringsvärdet. Förenklat kan man säga att den fångar upp genomsnittliga tillväxtskillnader mellan regioner och täcker faktorer som inte förändras, eller bara förändras långsamt. Det gäller exempelvis den nationella hierarkin mellan regioner, transportinfrastrukturen och kunskapsinfrastrukturen.

Gällande de regionala strukturella förutsättningarna finner vi vidare belägg för att regioner med tillräckligt (men inte alltför) diversifierade yrkessammansättningar var bäst rustade att skapa sysselsättning i Sverige. Sysselsättningsutvecklingen påverkades positivt även av urbaniseringsgraden (mätt som befolkningstäthet). Det fanns – något överraskande – inget signifikant samband mellan sysselsättningsutveckling och andelen kunskapsintensiv verksamhet (både gällande industri och tjänster) i regionen. En svag positiv effekt återfanns dock för hela tillverkningsindustrins andel, medan andelen offentliga visar en svag negativ effekt.

2.3.2 Vilka är systematiska variationerna i regional tillväxt?

Trots allt står en stor del av variationerna i regional tillväxt utan förklaring med de traditionella strukturella variablerna. Av den totala variationen i regional tillväxt (det vill säga efter beaktande av den tillväxtvariation som orsakas av nationella effekter), förblir en stor andel oförklarad efter att hänsyn tagits till de strukturella faktorer som uppmärksammas mest i den senaste forskningslitteraturen. Denna oförklarade del av regressionen användes i nästa steg för att identifiera systematiska variationer i regional tillväxt. Dessa avvikelser måste vara betydande (i statistisk mening större än en standardavvikelse) och bestå under ett antal observationsperioder.

Med det upplägget identifierades 21 regioner i Sverige, Norge och Finland som någon gång mellan 1990 och 2016 uppvisade en systematisk avvikelse minst fyra år i rad:

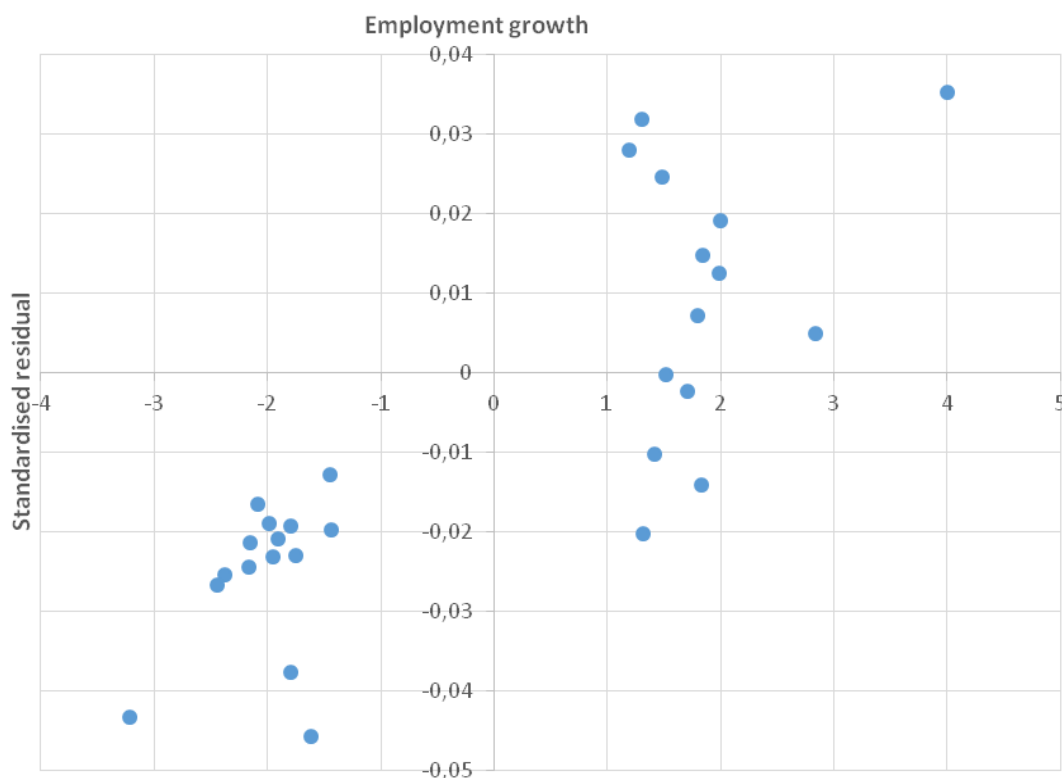
- Sju regioner (Arvidsjaur, Gällivare, Kiruna, Laxå, Pajala, Säffle och Vansbro) uppvisade både perioder då tillväxten översteg vad som kunde förutsägas utifrån deras strukturella förutsättningar, och perioder av oförväntat låg tillväxt.
- Sex regioner (Bengtsfors, Emmaboda, Gislaved, Hofors, Sorsele och Stockholm) uppvisade endast positiva avvikelser.
- Åtta regioner (Eskilstuna, Haparanda, Hultsfred, Jokkmokk, Olofström, Strömstad, Söderhamn och Ånge) hade perioder med tillväxt som underskred det värde som kunde förväntas utifrån regionernas strukturella förutsättningar.

Utifrån de tidsmässiga och regionala mönstren som identifierats härledes ytterligare en serie stiliserade förhållanden:

- Regioner som avviker systematiskt representerar ett brett spektrum av storleksgrupper – från storstadsarbetsmarknaden i Stockholm på höger sida av fördelningen (med en befolkning på 2,8 miljoner invånare 2018) till arbetsmarknaden i Sorsele på vänster sida (med en befolkning på 2 522 invånare 2018). På så sätt har metoden ingen slagsida mot någon särskild grupp av regioner med avseende på storlek.
- Det finns ingen tydlig tidsmässig korrelation i avvikelsernas mönster. Det betyder att vi ser både negativa och positiva avvikelser under hela observationsperioden, vilket i sin tur innebär att den använda metodiken verkar fungera bra när det gäller att skilja den regionspecifika tillväxten från det nationella tillväxtmönstret.

Ett annat sätt att betrakta avvikelserna är att jämföra dessa med den konstaterade sysselsättningsutvecklingen under samma tid (se figur 1). Det kunde förväntas att positiva avvikelser skulle representera regioner med exceptionellt snabb tillväxt, medan negativa avvikelser skulle motsvara regioner med exceptionellt långsam tillväxt under respektive period. Det senare är i allmänhet sant: det verkar finnas en stark korrelation mellan värdet av den standardiserade avvikelsen och den faktiska tillväxten (den nedre vänstra kvadranten i figur 1).

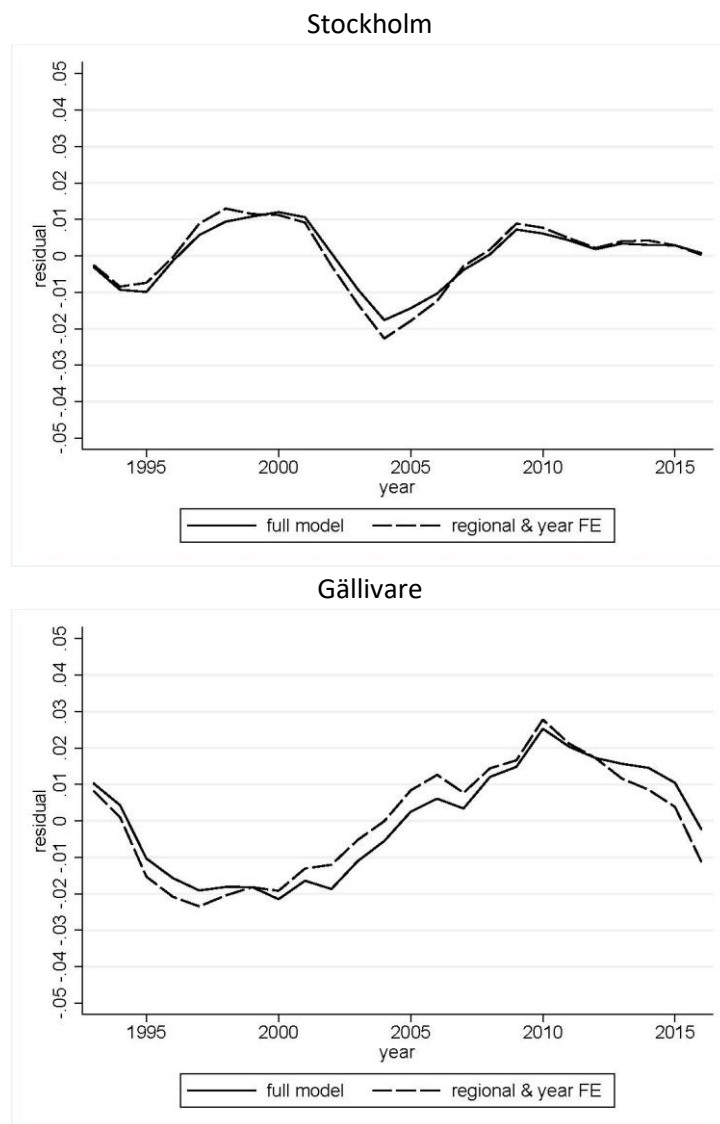
Figur 1. Standardiserade avvikelser i jämförelse med sysselsättningsutveckling för avvikande regioner.

För de positiva avvikelserna är dock situationen mer komplex. Det finns visserligen regioner som hade en positiv sysselsättningsutveckling, samtidigt som de avvek positivt (den övre högra kvadranten i figur 1). Men tillväxttempot är inte korrelerat till storleken på den standardiserade avvikelserna. Dessutom finns det flera regioner som är *lucky losers* (den nedre högra kvadranten i figur 1). De uppvisar låg tillväxt men avviker ändå positivt, vilket innebär att tillväxten krympte långsammare än vad deras strukturella förutsättningar skulle tyda på.

Figur 2 illustrerar sådana systematiska variationer i tillväxt hos två regioner: Stockholm och Gällivare. Linjerna indikerar skillnaden från den förväntade tillväxten efter att hänsyn tagits till alla standardförklaringsvariabler, som årlig tillväxt i Sverige, genomsnittliga tillväxtskillnader mellan regioner och branschammansättning. Dessa systematiska variationer i regional tillväxt är mycket stabila mot förändringar i modellen.

Figur 2. Regionspecifika tillväxtkurvor.

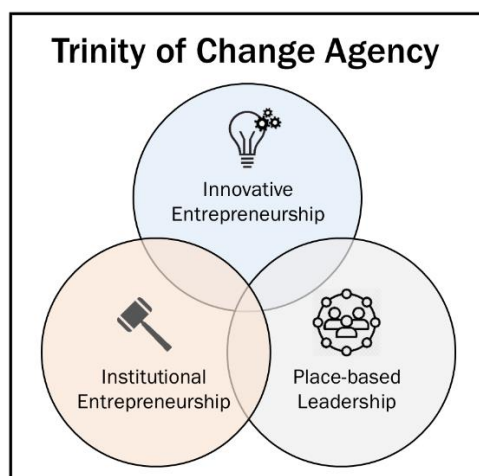
3 Lokala aktörers agens

Inom ReGrow ville vi förstå i vilken utsträckning, hur och varför lokala aktörer kan forma och påverka den regionala utvecklingen. Avvikelserna i regional tillväxt på systemnivå är en god utgångspunkt för fördjupning i den frågan, eftersom dessa avvikelser inte kan förklaras av strukturella förutsättningar.

För att studera de lokala aktörernas roll genomfördes en litteraturgenomgång för att få en överblick över tidigare forskningsrön. Vi fann att större delen av arbetet med regional utveckling (inom både den evolutionära och den institutionella traditionen) fokuserar på de traditionella strukturella variabler som behandlas av de tillväxtmodeller som presenterades i kapitel 2, eller är svåra att observera som regionala variationer i informella (exempelvis värderingar, normer) och formella (exempelvis lagar och regelverk) institutioner. Dock fanns bara ett mycket begränsat fokus på agensens roll och samspel med strukturella förhållanden och vilken betydelse detta har för regional utveckling. Att utveckla teori och metodik för att studera agensen inom regional utveckling är därför ett av ReGrow-projektets viktigaste bidrag till forskningslitteraturen (key publications: Grillitsch et al., 2021b; Grillitsch and Sotarauta, 2020).

I projektet utvecklade vi begreppet *Trinity of Change Agency*, vilket sammanför olika teoretiska traditioner för att identifiera hur lokala aktörer kan påverka den regionala utvecklingen. Begreppet omfattar innovativt entreprenörskap, institutionellt entreprenörskap och platsbaserat ledarskap (figur 3).

Figur 3. Trinity of Change Agency.

3.1 Innovativt entreprenörskap

Innovativt entreprenörskap utgör en av de centrala drivkrafterna bakom förändringsarbete (Shane and Venkataraman, 2000). Utöver att bygga upp företag bidrar innovativa entreprenörer till att omvandla regionala ekonomier och forma nya tillväxtbanor (Feldman et al., 2005; Lawton Smith, 2003). Innovativt entreprenörskap enligt den Österrikiske ekonomen Joseph Schumpeter handlar om att utmana och bryta med befintliga inriktningar och att sträva mot att upprätta nya. Därigenom är det en process som kan leda till oväntade regionala tillväxtbanor, vilket följaktligen är av stor betydelse för den här rapporten.

Karaktären av oväntad utveckling hos innovativt entreprenörskap enligt Schumpeter ligger i processens beskaffenhet, där kunskap och resurser kombineras på nya sätt (Schumpeter, 1911), där

gränser mellan sektorer och branscher ofta överskrids (Strambach and Klement, 2012), med osäkra resultat. Den distinktion Schumpeter gör mellan å ena sidan ekonomiska handlingar som baseras på tidigare erfarenhet och å andra sidan sådana som drivs av en tro på framtida möjligheter är viktig. De förra förlitar sig på marknads- och teknikkunskaper från tidigare interaktioner, projicerade på framtiden. För det senare är marknaden inte känd – den kanske inte ens existerar för en viss produkt eller tjänst – och den tekniska genomförbarheten är inte fastställd. De förstnämnda handlingarna främjar en fortsättning längs befintliga branschriktningar medan de sistnämnda är försök att bryta med dem. En väsentlig egenskap hos Schumpeters innovativa entreprenörer är därför viljan att realisera något nytt (Schumpeter, 1911), att ”kartera okänd terräng, att gå dit ingen vågat sig tidigare” (Weik, 2011).

3.2 Institutionellt entreprenörskap

I studier av regional utveckling avses med institutioner å ena sidan en uppsättning regler, bestämmelser och inskränkningar, och å andra sidan organisationer i form av ekonomiska, politiska, sociala och utbildningsmässiga organ (Rodríguez-Pose and Storper, 2006; Storper, 1997). Definitionsmässigt står de för varaktighet och stabilitet, eftersom de är tämligen motståndskraftiga mot förändring. Institutioner är bärare av social praxis och sociala rutiner (David, 1994), och den institutionella reproduktionen vidarebefordrar nuets och det förflutnas ingredienser till framtiden (Martin, 2000). Den institutionella hållningen har kritiserats för att bana väg för efterlevnad och konformitet, samt för sin begränsade förmåga att förklara institutionella förändringar och därmed också regionala omdaningar. Därför har den varit mer användbar vid analys av regioners ”stigberoende” än av förändringsförlopp. Denna kritik har å sin sida väckt ett ökat intresse för agensens roll i institutionella förändringar och därmed även institutionellt entreprenörskap (Sotarauta and Pulkkinen, 2011). Av den anledningen placerar vi begreppet institutionellt entreprenörskap i *Trinity of Change Agency* och betraktar det som en kraft som formar de spelregler och spelplaner där innovativa entreprenörer kan komma fram och lyckas.

Institutionella entreprenörer är personer eller grupper av personer, men även organisationer eller grupper av organisationer, som sätter igång förändringsprocesser som bidrar till att nya institutioner upprättas och/eller att befintliga omdanas (Battilana et al., 2009). Vidare, som Battilana et al. (2009, s. 67) framhåller, är de ”aktörer som påbörjar avvikande förändringar och aktivt deltar i genomförandet av dem”. Institutionella entreprenörer utmanar existerande regler och praktiker, och institutionaliserar de alternativa regler och praktiker de förespråkar (DiMaggio, 1988).

3.3 Platsbaserat ledarskap

I allmänhet syftar olika aktörers deltagande i insatser för regional utveckling till att de själva ska få ut något av det. Medan begreppet institutionellt entreprenörskap riktar uppmärksamheten mot medvetna ansträngningar för att förändra institutioner, fokuserar begreppet platsbaserat ledarskap primärt på hur aktörer mobiliseras och deras handlingar samordnas för att stimulera utvecklingen och öppna för nya vägval. Platsbaserat ledarskap består av olika tillvägagångssätt men handlar i grunden om a) att starta och leda interaktivt utvecklingsarbete som överbryggar de många skiljelinjerna mellan organisationer och yrkeskulturer, och b) att garantera mångsidigt engagemang från olika intressentgrupper och stödja dem att både bidra till och dra nytta av utvecklingsprocesser och deras resultat (Collinge et al., 2011; Gibney et al., 2009).

Studier av platsbaserat ledarskap syftar till att identifiera de verkliga, men ofta dolda, påverkansprocesserna för att bättre förstå ”vad folk i själva verket gör för att påverka andra i dessa

mycket specifika typer av miljöer, både formellt och informellt – öppet såväl som i det fördolda – och hur de går till väga. Det handlar även om att ta reda på vilka typer av sociala processer som är inbegripna i att 'få saker att hända' och i att 'få saker uträttade' (eller att inte få saker uträttade)" (Sotarauta et al., 2017: , p. 188). Gibney et al. (2009) framhåller att platsbaserat ledarskap av detta slag ser bortom enskilda aktörers flyktiga och snäva intresse och inte heller begränsas av kortsiktigt tänkande. Platsbaserade ledare tar plats där det finns rum för interaktivt ledarskap och verkar för att finna lösningar som når bortom individuella ambitioner, avsikter och särintressen.

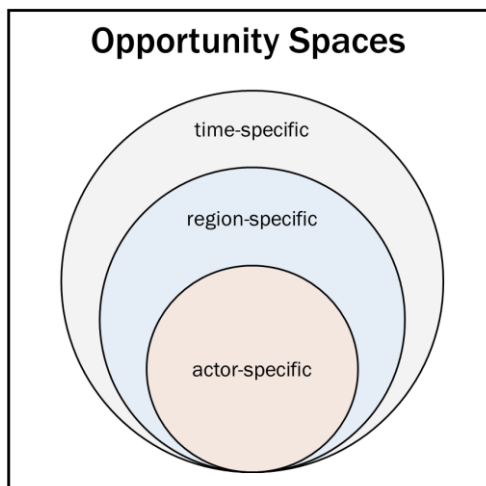
3.4 Möjlighetsutrymme

Den amerikanska sociologen Granovetter (1985) hävdar att när agens studeras– beroende på den vetenskapliga traditionen – kan det påverkas av ett översocialiserat eller undersocialiserat perspektiv, och föreslår begreppet inbäddad agens (*embedded agency*) för att fylla luckan. Vi för vår del anser att begreppet möjlighetsutrymme (*opportunity space*) kan visa sig användbart vid studiet av inbäddad agens. Det utgör en förmedlande länk mellan *Trinity of Change Agency* och struktur, eftersom aktörer som vi ser det är inbäddade i ett möjlighetsutrymme som är specifikt för en viss region och bransch. Begreppet möjlighetsutrymme fångar också upp aktörernas överväganden om framtiden. Den inbäddade agensen är således också reflexiv då aktörer resonerar på ett strategiskt sätt med utgångspunkt från hur strukturer kan utvecklas i framtiden och utifrån hur deras handlingar kan påverka denna utveckling (see also Lagendijk, 2007).

En möjlighet är per definition framtidsorienterad, eftersom den avser något som är möjligt i framtiden men ännu inte förverkligat. Enligt The Oxford Dictionary är möjlighet (*opportunity*) "*a time or set of circumstances that makes it possible to do something*". Begreppet möjlighetsutrymme används således för att öka förståelsen för hur agens för förändring relaterar till struktur vid den tidpunkt eller under de omständigheter som gör en förändring möjlig. Möjlighetsutrymmet förändras över tid och skiljer sig från plats till plats. Samtidigt varierar uppfattningen av möjligheter och förmågan att förverkliga dem mellan individer på samma plats. Dessa olika dimensioner av ett möjlighetsutrymme kommer till uttryck på tre nivåer (figur 4):

- **Tidspecifikt möjlighetsutrymme** avgränsar vad som är möjligt med tanke på den globala mängden och karaktären på teknologi, kunskap, institutioner och resurser vid en given tidpunkt.
- **Regionspecifikt möjlighetsutrymme** definierar vad som är möjligt med hänsyn till regionala förutsättningar.
- **Aktörsspecifikt möjlighetsutrymme** fångar dels upp den förmåga enskilda aktörer besitter och dels hur de uppfattar möjligheten till att genomföra en förändring.

Figur 4. Möjlighetsutrymme

Begreppet *möjlighetsutrymme* sträcker sig från de befintliga strukturella förutsättningarna till potentiella framtidsscenarier. Det omfattar såväl regionala förutsättningar som potentiella nya kombinationer av regionala och utomregionala kunskaper, resurser och institutioner. Innovativt entreprenörskap ses som en väsentlig form av förmåga att agera på dessa uppfattade möjligheter med stark ambition att realisera dem. Innovativt entreprenörskap innebär enligt den Joseph Schumpeter att vilja ge sig ut i okänd terräng och att bryta med befintliga inriktningar för förnyelse och tillväxt. Entreprenörmöjligheter är emellertid inte jämnt fördelade över tid och rum. Vissa regioner kommer under vissa perioder att erbjuda mer entreprenörmöjligheter än andra. Det kräver andra former av agens, bortom innovativt företagande. Platsbaserat ledarskap och institutionellt entreprenörskap framstår som väsentliga för att bygga möjlighetsutrymme och främja nya inriktningar för tillväxt.

Trinity of Change Agency är alltså ett holistiskt begreppsmässigt ramverk som ger de teoretiska argumenten för varför en form av agens nödvändiggör eller kräver en annan. Två konstateranden kan utkristalliseras som varit föremål för vidare undersökning i de fördjupade fallstudierna: a) vissa regioner växer mer än andra med liknande strukturella förutsättningar på grund av att möjlighetsutrymmen har byggts upp och utnyttjats framgångsrikt; och b) *Trinity of Change Agency* förklarar varför vissa regioner är mer framgångsrika än andra i att bygga upp och utnyttja sådana möjlighetsutrymmen. *Trinity of Change Agency* är ett geografiskt begrepp eftersom det tar hänsyn till åtgärder som har effekt på vissa platser, det vill säga regioner, men samtidigt medger att inte alla aktörer är berörda av eller medvetna om de rumsliga konsekvenserna av deras åtgärder.

4 Former för regional näringslivsutveckling

För att studera den regionala näringslivsförändringen över tid utgick vi från och byggde vidare på begreppsbyggnaden för olika former av regional industriell utveckling och regional diversifiering (key publications: Grillitsch and Asheim, 2018; Grillitsch et al., 2018).

Utveckling av den branschmässiga inriktningen och regional diversifiering har på senare år utvecklats till ett centralt tema i forskningslitteraturen (Boschma et al., 2017; Isaksen and Trippl, 2016; Martin, 2010; Neffke et al., 2011). Denna utveckling kan anta många former, vilket gör "en policy för alla" till en fruktlös hållning i sammanhanget (Grillitsch and Trippl, 2016; Isaksen et al., 2016). Tre övergripande kategorier inom utveckling av nya branschinriktningar kan särskiljas: uppgradering, diversifiering och framväxt av nya regionala branschinriktningar (se tabell 1).

4.1 Uppgradering av befintliga branschinriktningar

Att uppgradera befintliga branschinriktningar medför en kvalitativ förändring av befintliga branscher och är i vissa regionala miljöer det mest framkomliga sättet att stärka konkurrenskraften och främja ekonomisk tillväxt. Uppgradering kan anta flera former. Med klättring i hierarkin i globala produktionsnätverk (GPN) avses att stärka det regionala näringslivets position i riktning mot verksamheter med högre förädlingsvärde genom uppgraderad kompetens och produktionskapacitet. Förnyelse innebär en betydande förändring av den befintliga branschstrukturen på grund av införandet av ny teknik, förändrade affärsmodeller eller organisatoriska innovationer. Branscher kan också öka tillväxten genom att flytta till nischer med högre förädlingsvärde baserat på symbolisk kunskap. Det innebär exempelvis värdeskapande genom design och varumärkesprofilering av traditionella produkter, vilket gör det möjligt för höginkomstregioner att konkurrera i lågteknologiska branscher (såsom designmöbler från Danmark).

4.2 Branschdiversifiering

Diversifiering avser processer på företagsnivå där kunskaper och resurser från befintliga branscher används i nya branscher. Forskningslitteraturen skiljer mellan relaterad och orelaterad variation (Frenken et al., 2007). Relaterad variation handlar om olika branscher som utnyttjar närliggande kunskaper. Diversifiering baserad på relaterad variation är en process där entreprenörer återanvänder kärnkompetenser i nya branscher. Den typen av diversifiering betraktas som en grundmekanism i evolutionär ekonomisk geografi (Frenken and Boschma, 2007). Exempelvis kan sjöfartsnäringen återanvända kompetens om installation av oljeplattformar för installation av vindkraftsparker till havs och därigenom ta sig in i sektorn för förnybar energi.

Diversifiering baserad på orelaterad variation innebär att entreprenörer från befintliga branscher kombinerar sina kunskaper med annorlunda kunskaper från andra branscher eller kunskapsleverantörer (Grillitsch et al., 2017). En begreppsmässig grund för orelaterade kunskapskombinationer finns i tillvägagångssättet med differentierad kunskapsbas, som gör skillnad mellan analytiska (vetenskapsbaserade), syntetiska (teknikbaserade) och symboliska (designbaserade) kunskaper (Asheim, 2007). Innovationer med stort nyhetsinnehåll vilar vanligtvis på kombinationen av orelaterade typer av kunskap och är källan till utveckling av nya branschinriktningar (Asheim et al., 2011; Strambach and Klement, 2012). Ett exempel är skapandet av högprofilerade funktionella livsmedel baserade på kombinationen av kunskaper från livsmedelsindustrin (syntetiska kunskaper), bioteknik (analytiska kunskaper) och design (symboliska kunskaper).

4.3 Tillkomst av helt nya branscher i regioner

Slutligen kan det i regioner dyka upp nya branscher som inte är relaterade till de befintliga. Den mest radikala formen av utveckling av nya inriktningar är tillkomsten av helt nya branscher. Bakom detta ligger ny teknik, vetenskapliga genombrott eller radikala innovationer baserade på nya affärsmodeller, liksom användardrivna eller sociala innovationer. I ett regionalt perspektiv är det också möjligt att en bransch skapas som är ny för regionen men inte för världen. Det kallas import av en branschinriktning och beror på inflöde av aktörer och resurser utifrån.

Tabell 1. Utveckling av ny regional branschinriktning: typer.

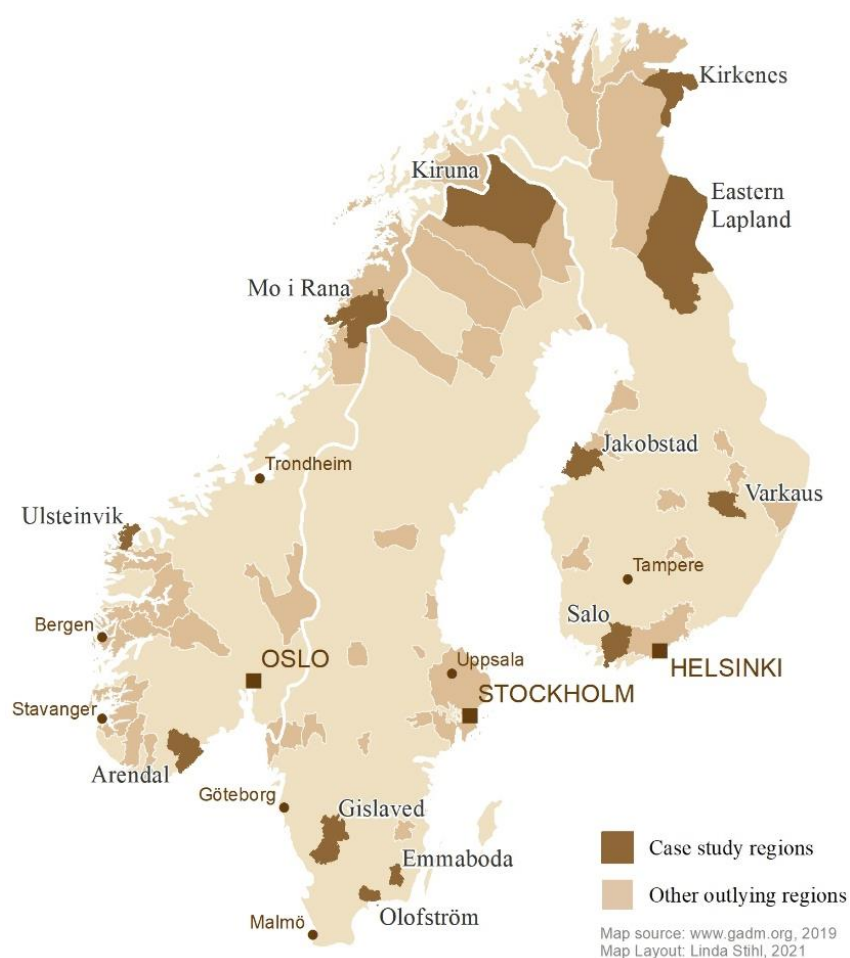
Typ	Mekanismer
Uppgradering	
I – Klättring i GPN	Betydande förändring av en befintlig regional branschinriktning relaterad till förbättring av positionen inom globala produktionsnätverk; förflyttning uppåt i värdekedjan baserat på uppgradering av kompetens och produktionskapacitet
II – Förnyelse	Betydande förändring av en befintlig regional branschinriktning baserat på ny teknik, organisatoriska innovationer eller nya affärsmodeller
III – Nischutveckling	Betydande förändring av en befintlig regional branschinriktning baserat på utveckling av nischer genom integrering av symboliska kunskaper
Diversifiering	
I – Relaterad	Diversifiering till en ny närliggande bransch för regionen, baserat på kompetens och kunskaper inom befintliga branscher
II – Orelaterad	Diversifiering till en ny bransch baserat på orelaterade kunskapskombinationer
Tillkomst	
I – Import	Upprättande av en etablerad bransch som är ny för regionen (exempelvis genom icke-lokala företag) och inte relaterad till befintliga branscher i regionen
II – Nyskapande	Uppkomst och tillväxt av helt nya branscher baserat på radikal ny teknik och vetenskapliga upptäckter, eller som resultat av jakt på nya affärsmodeller samt användardriven och social innovation

Källa: Grillitsch and Asheim (2018)

5 Jämförande fallstudier

Tolv djuplodande fallstudier av den långsiktiga regionala utvecklingen genomfördes i Finland, Norge och Sverige (fyra i varje land). Syftet var att i detalj studera orsakerna till systematiska variationer i regional tillväxt (se kapitel 2) och framför allt att undersöka de lokala aktörernas roll i påverkan på den regionala utvecklingen. Figur 5 visar en karta med de valda regionerna. Den ljusare färgen markerar regioner med kraftiga avvikelser, och den mörkare färgen markerar de fyra valda regionerna i varje land.

Figur 5: Fallstudieregioner.

5.1 Forskningsmetod

I ett första steg identifierades regioner som uppvisade kraftiga och systematiska regionala tillväxtvariationer. Dessa utgjorde extremfallen, de signifikant avvikande regionerna (*outliers*). Därefter gjordes ett urval av extremfallen som maximerade variationen i regionala egenskaper och möjliggjorde jämförelser mellan olika regioner. För att kunna göra det slutliga urvalet av regioner utarbetades *regionala profiler* för vart och ett av extremfallen baserat på sekundär forskning och data. I dessa profiler ingick grundläggande information om geografiskt läge och branschprofiler, liksom strukturella förutsättningar. Dessutom omfattade profilerna beskrivningar av regionala förutsättningar, såsom bransch- och kunskapsinfrastruktur, samt betydelsen av yttre drivkrafter

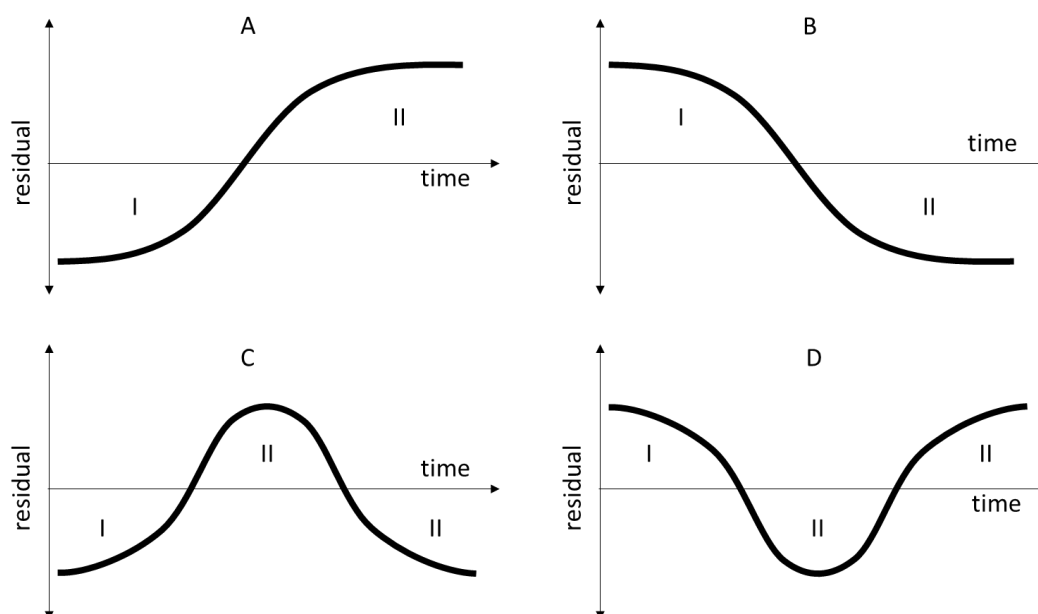
bakom (ekonomiska) förändringar. Vid den jämförande analysen av alla regionala profiler framkom *gemensamma regionala berättelser*. Sådana berättelser handlade om

- regioner med tillverkningsstradition
- resursbaserade regioner
- gränsöverskridande regioner
- små, perifera regioner
- tjänsteorienterade regionala centrum.

De gemensamma berättelserna ledde till identifieringen av regioner som verkar under liknande strukturella begränsningar och är föremål för liknande systemförändringar. Exempelvis stod alla medelstora tillverkningsregioner inför alltmer global konkurrens med därav följande utlokalisering av standardproduktionen. För att bibehålla eller förbättra sysselsättnings- och inkomstmöjligheterna krävdes att dessa industriregioner hittade nya källor till konkurrenskraft, exempelvis genom att införa ny teknik eller nya affärsmodeller. Vi valde sedan ut fall för att möjliggöra *jämförelser* (exempelvis minst två fall för en gemensam berättelse) och *variation* (alltså fall som representerade olika gemensamma berättelser).

Baserat på mönstren för sysselsättningsutveckling och avvikelser i kombination med resultaten från de fördjupade fallstudierna identifierade vi utvecklingsfaser för varje region. Figur 6 visar fyra idealtyper för kopplingarna mellan utvecklingsfaser och konstaterade avvikelsemönster, och i tabell 2 kopplas varje region till en av typerna. Typ A omfattar regioner med låg tillväxt i fas I och hög tillväxt i fas II. Typ B innehåller regioner med det motsatta mönstret. Typ C och D uppvisar tre faser: i typ C omges en period med hög tillväxt av två perioder med låg tillväxt, medan mönstret är det omvända för typ D. Även om det teoretiskt sett inte finns någon begränsning av antalet utvecklingsfaser, fann vi att den empiriska verkligheten från 20–30 års regional utveckling kan representeras med två eller tre faser per region.

Figur 6. Regionspecifika tillväxtkurvor.

Tabell 2. Regioner i den fördjupade fallstudien efter typ av regionspecifik tillväxtutveckling.

A	B
• Mo i Rana (NO) • Arendal (NO) • Kiruna (SE) • Jakobstad (FI)	• Gislaved (SE) • Emmaboda (SE) • Varkaus (FI) • Salo (FI)
C	D
• Ulsteinvik (NO) • Kirkenes (NO)	• Olofström (SE) • Östra Lappland (FI)

I varje region undersöktes således två eller tre utvecklingsfaser under 30 år med fokus på nyckelbranscherna i varje region. Detta skedde genom en kombination av fördjupad dokumentanalys och 207 intervjuer. (for details see Grillitsch et al., 2021b) Vi har i hög grad förlitat oss på jämförande analyser för att vinna insikter utifrån materialet. Vissa av dem är redan publicerade internationella tidskrifter, medan andra fortfarande genomgår granskning. (I kapitel 7 finns en översikt.)

5.2 Viktigaste resultat

5.2.1 Kombinationer av utomregionala och regionala krafter driver den regionala utvecklingen

Generellt sett kan regionernas systematiska tillväxtvariationer förklaras med en kombination av utomregionala och regionala krafter. ReGrow lyfter fram betydelse av samspelet mellan lokal agens och strukturella regionala och utomregionala faktorer. Det är viktigt då rollen för lokal agens oftast har ignorerats i tidigare forskning och i den offentliga diskursen. De utomregionala krafterna handlar om förändringar i den globala efterfrågan, åtgärder från nationella (särskilt politiska beslutsfattare) eller internationella (särskilt multinationella företag) aktörer, inklusive betydande investeringsbeslut, samt förändringar i regelverk och institutionella förutsättningar (exempelvis ökade incitament för grön tillväxt). De regionala förändringskrafterna kan härledas till *Trinity of Change Agency's olika dimensioner*, dvs. innovativt entreprenörskap för att utnyttja nya möjligheter, ofta på nationell och internationell nivå, samt institutionellt entreprenörskap och platsbaserat ledarskap som ofta syftar till att skapa bättre förutsättningar för lokala entreprenörer att identifiera och ta vara på sådana möjligheter.

5.2.2 Ett brett spektrum av lokala aktörer bidrar till förändringsprocesser

Vi fann att en mängd olika lokala aktörer engagerar sig i förändringsprocesser, inklusive företag, lokala och regionala myndigheter, stödorganisationer (exempelvis klusterorganisationer) och institutioner för högre utbildning. Det är också viktigt att notera att företag tillsammans med lokala och regionala myndigheter och stödorganisationer är starkt engagerade i platsbaserat ledarskap och institutionellt entreprenörskap. Företag deltar i de flesta åtgärder vi identifierade som innovativt entreprenörskap, men även myndighets- och stödorganisationer bidrar ofta till sådana aktiviteter. Universitets och högskolors mindre framträdande roll kan förklaras av att sådana aktörer saknas i vissa av våra regioner.

5.2.3 Agensen för förändring definieras av aktörsspecifika, regionspecifika och tidsspecifika faktorer

Vi fann några gemensamma drag som underlättar uppkomsten av agens för förändring, det vill säga förmågan att driva förändringsprocesser. De handlar framför allt om aktörsspecifika egenskaper som erfarenhet, kompetens och nätverk som enskilda aktörer har utvecklat tidigare, men även om organisatoriska förmågor och resurser. Vi identifierade även platsbetingade faktorer som påverkade

uppkomsten av agens för förändring, till exempel en stark stödinфраstruktur för innovation och entreprenörskap, eller en välutvecklad regional entreprenörskultur. Dessutom påverkar utomregionala nätverk och finansieringsmöjligheter lokala aktörers engagemang i förändringsarbete. Utomregionala förändringar såsom marknadsmässiga, tekniska eller institutionella förändringar var vanliga utlösande faktorer för agens för förändring. De utgör ofta antingen ett hot (exempelvis fallande priser och efterfrågan) eller en möjlighet för lokala aktörer (t.ex. nya teknologiska möjligheter eller framväxten av nya marknadsnischer).

5.2.4 Hur möjligheter uppfattas påverkar den lokala agensen

Det sätt på vilket möjligheter uppfattas påverkar hur vi agerar. Våra resultat tyder på att upplevda möjlighetsutrymmen spelar en viktig roll i den regionala ekonomiska utvecklingen, vilket kan tillämpas på flera av de empiriska fallen. Därtill skiljer sig regionerna åt i hur lokala aktörer tolkar möjlighetsutrymme. Med andra ord finns det ett socialt filter som bestämmer aktörers uppfattning av möjligheter. Visserligen finns det en viss variation i hur enskilda aktörer uppfattar möjligheterna i en region. I regel återfinns dock ett dominerande tänkesätt kring möjligheterna för utveckling i respektive region och detta dominerande synsätt tenderar att skilja sig åt mellan olika typer av regioner.

Till exempel söker aktörer i vissa regioner utvecklingsmöjligheter framför allt inom regionen (tillsammans med de aktörer som redan är etablerade där), medan i andra regioner anses att möjligheterna främst initieras utifrån (exempelvis utomregionala aktörer som investerar i regionen, via företag eller i form av offentliga åtgärder). På liknande sätt dominerar i vissa regioner en mer proaktiv uppfattning om regional utveckling, med förberedelser för framtida förändringar i det större sammanhanget, medan lokala aktörer i andra regioner till stor del reagerar i efterhand på det som händer. I vissa regioner söks möjligheterna genom att gradvis utveckla det som redan finns, medan andra ser potentialer främst i överraskande och plötsliga förändringar. I vissa regioner fokuseras möjlighetsutrymmet på exempelvis kärnverksamheterna medan aktörer i andra regioner ser de potentiella utvecklingsmöjligheterna bredare. I andra fall handlar det om att institutionella entreprenörer agerande förändrar hur lokala aktörer uppfattar eller kommer att uppfatta möjligheter (ändra de sociala filtren) och därmed det framtida agerandet.

5.2.5 Ett långsiktigt perspektiv är viktigt för förändringsarbetet

Agens för förändring kräver ett långsiktigt perspektiv eftersom dess effekter vanligtvis visar sig först i det långa loppet, medan kostnader uppstår på kort sikt. Exempelvis investerar företag i nya produkter eller marknader med förhoppningen att det kan löna sig på lång sikt. Det är även möjligt för lokala aktörer att påverka de regionala strukturerna på lång sikt, t.ex. i frågor som rör kunskapsförsörjning, nätverk eller institutioner. Med andra ord är de strukturella faktorerna mindre stela på lång sikt än på kort sikt, vilket är viktigt när institutionella entreprenörer eller platsbaserade ledare försöker utforma de regionala möjligheterna. Studierna visar att marknadsincitament och beslutscykler kan främja kortsiktig, reproduktiv agens, medan långsiktig agens för förändring är central för förnyelse av branschriktningar och regioners motståndskraft mot yttre chocker.

5.2.6 Administrativa gränser och lokala kulturer påverkar förändringsarbetet

Arbetsmarknaderna är allmänt använda analysenheter för (i första hand för kvantitativa) studier av regional utveckling eftersom de länkar ihop arbetsplatserna med de platser där folk bor. Men för att förstå hur agens kan aktiveras är administrativa enheter och lokala kulturer viktiga, och de har ofta andra gränser än de lokala arbetsmarknaderna. Det handlar om hur styrning, ansvar eller auktoritet utövas under långa tidsperioder. I administrativa regioner som kommuner och län är positioner med

ansvar och resurser begränsade i rummet men även i tiden. Dessa aktörer är dock viktiga: de kan ta risker under sina mandatperioder, och ta initiativ, eller de kan helt avstå från att agera.

5.2.7 Agens för förändring är väsentligt när det behövs strukturell förändring

Agensens roll är särskilt viktig när det krävs en förändring av historiskt utvecklade ekonomiska, sociala eller institutionella strukturer. Behovet av förändring blir uppenbart i efterdyningar av kriser, som kan vara ekonomiska, finansiella, ekologiska eller sociala. Kriser utgör ofta kritiska vägskalet där nya inriktningar kan komma att växa fram (Pierson, 2004). Även om resultaten är osäkra i kritiska lägen och därför ofta ses som slumpmässiga, kan ett fokus på agens underlätta för att förstå varför vissa åtgärder vidtogs vid sådana tillfällen, med vilka effekter och hur detta åtminstone delvis förklarar varför vissa inriktningar, men inte andra, uppkom vid ett kritiskt vägskalet. Vi har funnit att radikala förändringar i utvecklingen av regioner kräver att olika typer av agens ingår: att ändra lokala aktörers syn på regional utveckling, deras värderingar och normer (institutionellt entreprenörskap), att bryta med befintliga produktions- och konsumtionsmönster genom att skapa och sprida innovationer (innovativt entreprenörskap), att kollektivt mobilisera resurser och göra gemensamma ansträngningar för att sträva mot önskad regional omvandling (platsbaserat ledarskap).

5.2.8 Strukturella förutsättningar och lokal agens formar den regionala motståndskraften mot kriser

Agens och struktur fungerar i nära samspel när det gäller att forma den regionala ekonomiska motståndskraften. Regionala strukturella förutsättningar definierar mycket av vad som är möjligt: de skapar vissa begränsningar och förutsättningar, via exempelvis lokalisering och plats, demografiska faktorer eller kompetensbas. Många resurser, såsom humankapital, kan formas med bidrag av lokal agens. Dessa processer tar dock tid och kan inte åstadkommas på ett ögonblick om en kris inträffar. Därför bör agensen vara kontinuerlig, proaktiv och riktad mot anpassningsförmåga på lång sikt. Omedelbara reaktioner, som sysselsättningsminskning i en chocksituation, är till stor del beroende av strukturella faktorer och förutsättningar, som skulle kunna kallas "strukturell motståndskraft". Kortsiktig återhämtning omfattar agens, men syftar ofta till att anpassa och behålla det som fanns före krisen (exempelvis att behålla kvalificerad arbetskraft i regionen). För motståndskraft på lång sikt krävs omorientering, anpassningsförmåga och utveckling av ny regional branschinriktning, och det kräver aktiv agens för förändring. De tre formerna av agens för förändring – innovativt entreprenörskap, institutionellt entreprenörskap och platsbaserat ledarskap – utgör tillsammans en kraftfull koalition som kan bidra till regional anpassningsförmåga. Om en av dessa agenser saknas eller är svag, kan det innebära att den regionala förnyelseprocessen hindras, hämmas eller fördröjs.

5.2.9 Lokal agens i storföretags dominerade regioner

I mindre, perifera regioner är det vanligt att enstaka, stora företag kan ha en stark påverkan på den regionala utvecklingen. Förhållandet mellan storföretaget och de lokala aktörerna beror på många faktorer, varav vissa ligger utanför lokala aktörers kontroll. Det gäller exempelvis ägande (inhemskt kontra utländskt) och graden av självständighet som etableringen har i företagshierarkin, liksom platsspecifika omständigheter som regionens storlek, infrastruktur och branschspecialisering. Lokala aktörer kan ändå utveckla strategier för att forma relationen med sådana storföretag, vilket beror på situationen. Under stabila och goda perioder när företaget växer och skapar anställningsmöjligheter, kan ytterligare positiva effekter skapas genom att exempelvis förnya kompetensbasen, utöka leverantörsnätverket och använda externa kanaler. Om den lokala beslutsfattarens analys visar att storföretaget är mycket dominerande i regionen eller att det finns en uppenbar risk för skadliga inlåsnings effekter/beroende, bör andra åtgärder övervägas, t.ex. att aktivt verka för en ökad

diversifiering av ekonomiska strukturer. Och slutligen, om krisen slår till, handlar det om att hantera de negativa effekterna både på kort och framförallt på långsikt. Akuta åtgärder kan vidtas för att lindra de omedelbara problem som orsakas av krisen. Samtidigt är det nödvändigt att mer långsiktigt och strategiskt överväga hur storföretagets "värde" kan tjäna nya syften. Det finns ofta kvar många tillgångar (exempelvis färdigheter, kompetens, fysiska resurser) som kan användas för återuppbyggande, även om storföretaget har lämnat regionen. Dessutom innebär kriser tillfällen för lokal agens att byta mönster och öppna för nya vägar för den regionala utvecklingen.

5.3 Regionala förutsättningar för agens – en kort summering

Våra fallstudier har fokuserat på regioner med exceptionellt hög eller låg tillväxt i förhållande till deras strukturella förutsättningar. Syfte har varit att blottlägga aktörsspecifika drivkrafter till ekonomisk utveckling. Fallstudierna är både explorativa och analytiska. Den explorativa dimensionen syftar till att klarlägga nya och hittills förbisedda aspekter för att förklara regional tillväxt. Fallstudiernas analytiska ramverk bygger på i) ett systemperspektiv som inkluderar aktörers intressen och förmågor, nätverk samt institutioner och ii) ett evolutionärt perspektiv som tar hänsyn till hur regioner formas av historiska processer.

En central dimension av detta är jämförelserna mellan Sverige, Norge och Finland. Ett skäl till detta är att länderna delar viktiga karaktäristika såsom i) att kunskapsintensiva verksamheter utgör grunden för ekonomisk utveckling och ii) att dessa verksamheter är koncentrerade till ett fåtal storstadsområden vilket iii) skapar utmaningar i (semi-)perifera regioner och regioner som är specialiserad på traditionella näringar. Detta innebär således att de lärdomar som dras av projektet i flera avseenden är tillämpbara i samtliga länder även om det naturligtvis finns vissa strukturella skillnader mellan länderna som gör att utfallen kan ta ett något annorlunda uttryck

I projektet genomfördes fallstudier i fem typer av regioner:

- små, perifera regioner
- regioner med stark industritradition
- resursbaserade regioner
- gränsöverskridande regioner
- tjänsteorienterade regionala centra.

Resultaten indikerar att mönstren för agens skiljer sig mellan regiontyperna på ett likartat sätt i Sverige, Norge och Finland. Till exempel uppvisar de tjänsteorienterade centrumerna ofta en mångfald av aktörer (lokal styrning, företag, högre utbildning, civilsamhälle) och agensen för förändring kan därmed fördelas mellan aktörer, vilket ger goda förutsättningar för gemensam *Trinity of Change Agency*. Agens för förändring i en liten perifer region vilar i många fall på mycket få, ibland enskilda, personer. På grund av de begränsade möjligheterna välkomnades ofta dessa få personers impulser (om sådana impulser över huvud taget fanns) av invånarna. I regioner med tillverkningstradition var det i våra fallstudier positivt om förändringen drevs på av flera aktörer (ofta företag), vanligen innovativa entreprenörer men också personer med ansvar för sin region som platsbaserade ledare. Vi fann regioner som historiskt hade utvecklat stark lokal agens: lokala aktörer har byggt upp kompetens, nätverk och resurser, vilket gav dem inflytande att driva förändringsprocesser. Vi fann regioner med svag lokal agens, där sådan tidigare erfarenhet saknades. Men vi fann även att vissa regioner kunde bygga upp sin handlingsförmåga, något som dock tog tid, vanligen 10 till 15 år.

6 Slutsatser

6.1 Sammanfattning

Drivkrafterna bakom regional utveckling kan föras samman i tre stora block, se figur 7. För det första är den nationella och globala ekonomin och politiken centrala drivkrafter för utvecklingen av alla svenska regioner. De regionala aktörernas inflytande på dessa krafter är som regel mycket marginell. För det andra påverkas tillväxten av regionala förutsättningar som befolkningsstorlek, geografisk läge, infrastruktur, branschammansättning, stödstrukturer för innovation och entreprenörskap, men även av regionens institutioner, konventioner och kultur. Dessa utgör strukturförhållanden som förändras långsamt. På lång sikt har lokala aktörer emellertid en viss makt att påverka och forma dessa förutsättningar. Det tredje viktiga blocket av drivkrafter är den mänskliga agensen, i synnerhet de tre typerna av agens för förändring.

Figur 7. Huvudsakliga drivkrafter för regional utveckling.

I *Trinity of Change Agency* ingår som en första komponent *innovativt entreprenörskap*, vilket utgör en väsentlig förmåga att agera på upplevda möjligheter och med stark ambition att realisera dem. Innovativt entreprenörskap innebär enligt Schumpeter att vilja ta sig ut i okänd terräng, att bryta med befintliga inriktningar för tillväxt. Entreprenörmöjligheter är emellertid inte jämnt fördelade över rum och tid. Vissa regioner kommer under vissa perioder att erbjuda mer entreprenörmöjligheter än andra. Det kräver andra former av agens, bortom innovativt företagande. *Platsbaserat ledarskap* och *institutionellt entreprenörskap* är de två andra komponenterna som ofta är nödvändiga för att skapa *möjlighetsutrymmen* för att främja nya inriktningar för utveckling. I kontexten av tids-, plats-, och aktörspecifika möjlighetsutrymmen utgör Trinity of Change Agency ett holistiskt begreppsmässigt ramverk som teoretiskt förklarar för varför en form av agens nödvändiggör eller kräver en annan i regionala förändringsprocesser. Tillsammans formar dessa regionala vägar mot tillväxt utöver vad som kan förväntas utifrån regionens strukturella förutsättningar.

6.2 Policyimplikationer

Resultaten tyder på att det finns en underutnyttjad potential för en mer agensfokuserad strategi för regionalt beslutsfattande. Regionala beslutsfattare är viktiga aktörer som vanligtvis har mandat att bjuda in andra aktörer till gemensamma diskussioner, till exempel via delaktighet i planeringsprocesser. Baserat på våra resultat kan regionala beslutsfattare överväga att gå ett steg längre och vidta åtgärder för att främja agens för förändring genom att t.ex. aktivt inkludera och uppmuntra ett brett spektrum av aktörer att engagera sig i förändringsprocesser för att kraftsamla med syfte att uppnå förändringar. På så sätt kan regionala beslutsfattare spela en aktiv roll i processer för strukturförändring. Studierna har också visat att även icke-politiska aktörer som företag, universitet eller representanter för civilsamhället kan vara viktiga aktörer för att stimulera skapandet av agens för förändring.

Vad skapar lokal agens är en särskild viktig fråga och ReGrow kan bidra med viktiga insikter även om ytterligare forskning behövs:

För det första vilar agens för förändring på den kompetens, de regionala och utomregionala nätverk samt de resurser som aktörerna redan har utvecklat. Det historiska perspektivet är således viktigt -

aktörerna bygger upp sin förmåga att göra skillnad över tid. Därför kommer investeringar i människor som deltar i förändringsprojekt, som inbegriper utvidgning av kompetens, nätverk och resurser, att vara värdefulla – inte bara för att åstadkomma förändringar utan också för att bygga upp handlingsförmåga. Dessutom kan regionala aktörer aktivt söka, rekrytera eller samarbeta med personer och organisationer som har tidigare erfarenhet av förändringsprocesser, exempelvis krishantering.

För det andra fann vi betydande regionala skillnader i lokala aktörers förmåga att påverka den regionala utvecklingen och att arbeta för regional strukturförändring. Vi fann också regioner där lokala aktörer över tid har utvecklat mer agens, det vill säga ökat sin förmåga att forma den regionala framtiden. Detta tog tid (10–15 år) men var möjligt. Oftast började det med begränsade projekt eller aktiviteter som initierades av en grupp personer med avsikt att genomföra en förändring. I dessa ingick att kartlägga intressen, kompetenser och resurser genom ett aktivt samspel med lokala aktörer. Överraskande nog, även i relativt små regioner, kände människor inte alltid till speciellt mycket om sina grannar. Efter hand följde dialoger och nätverksbyggande om regionens utvecklingspotentialer och möjligheter vilket med tiden ökade förmågan att agera gemensamt och sätta igång alltmer ambitiösa projekt. Projekt som förändrar det regionspecifika möjlighetsutrymmet, exempelvis genom att utbildningsinrättningar förbättras, forsknings- och företagsparker samt företagskuvöser startas eller att nya aktörer attraheras till regionen. Med tiden kan det också stärka det innovativa entreprenörskapet i regionen, inom både befintliga företag och potentiella nya företag.

För det tredje visar vårt projekt att lokal agens för förändring kan vara en stark drivkraft för positiv förändring i alla typer av regioner. Det innebär inte att den lokala agensen för förändring rör på alla strukturella förutsättningar. Det finns och kommer att finnas regioner som har det betydligt besvärligare än andra, och det kommer att finnas krympande regioner. Ofta handlar de strider som dessa regioner utkämpar om strukturomvandlingar som ligger långt utanför de lokala aktörernas inflytande. Det understryker också att lokala aktörer inte kan lämnas att ensamma att axla ansvaret för den regionala utvecklingen, utan det finns såväl ett nationellt som EU politiskt ansvar för att bättre möta de olika problembilder som präglar många eftersläpande regioner. I sådana regioner är dock agens för förändring lika viktigt: t.ex. det kan kräva att ompröva målsättningar och värderingar som tillväxt som dominerande mål för regional utveckling (institutionellt entreprenörskap). I en del fall handlar det om agens riktad mot att samordna resurser för att tillhandahålla socioekonomisk välfärd (platsbaserat ledarskap) t.ex. genom att utveckla nya lösningar (innovativt entreprenörskap) för att kunna upprätthålla service och livskvalitet även i regioner som har begränsade möjligheter att växa.

För det fjärde hävdar vi att resultaten från ReGrow sträcker sig bortom diskussionen om effektivitet kontra rättvisa som är vanlig inom regional utveckling. Effektivitetsargumentet är att investeringar bör göras i de stora städerna, där avkastningen är högst på grund av den stora innovations- och konkurrenskraften i dessa regioner. Rättviseargumentet å sin sida, hävdar att investeringar bör ske i de regioner som hamnat på efterkälken, för att minska de regionala skillnaderna. Resultaten från ReGrow visar att investeringar i människors förmåga att agera betalar sig även utanför storstäderna. Det är i linje med aktuell forskning som visar att innovation inte behöver koncentreras till större städer i lika hög utsträckning som antagits tidigare (Fritsch och Wyrwich, 2021). Alltså kan investeringar i agens för människor i periferin vara effektiva. Det krävs dock ytterligare forskning för att bättre förstå hur man bäst bygger sådan lokal agens, och vad de samhälleliga konsekvenserna blir, med tanke på exempelvis bostadsmarknaden, möjligheterna till digitalisering och distansarbete samt effekterna på klimatet.

6.3 Relevans för Länsförsäkringar och andra lokala och regionala aktörer

I projektet har vi samarbetat med Länsförsäkringar på olika sätt för att tillämpa forskningen för Länsförsäkringar och andra lokala och regionala aktörer. Det inkluderar deltagande i olika workshops på regional nivå, det årliga seminariet "Framåtblick Sverige" organiserat av Länsförsäkringars Forskningsfond, tankesmedjan "Länskraft", två nationella konferenser organiserat av SKR (Svensk Kommuner och Regioner) om Regional Utveckling, ett policy symposium med deltagande från all tre länder, och utveckling av www.regvis.se – ett interaktivt, online visualisering av Sveriges regioner.

En stor fråga för organisationer med en starkt lokal förankring som Länsförsäkringar handlar om den rollen som sådana organisationer har, kan eller skulle ta i samhället. Resultaten visar att det är viktigt att regionala aktörer ta ansvar för regional utveckling genom att utveckla och medverkar i ett platsbaserat ledarskap. Platsbaserat ledarskap handlar om att politiker, företagare och civilsamhällets aktörer arbetar tillsammans för att skapa utveckling i en region, exempelvis genom att förbättra möjligheterna att bo och försörja sig. Med ett långsiktigt samarbete kan vi skapa ett hållbart och konkurrenskraftigt samhälle. Vi har diskuterat konceptet vid olika tillfälle. Vid ett Länskraft möte har vi tillsammans med praktiker och moderation av Länsförsäkringars Forskningsfonden utvecklat 10 tips om platsbaserat ledarskap (Box 1).

Box 1: 10 tips om platsbaserat ledarskap

1. Tro på att det går

Lita till att ett platsbaserat ledarskap kan skapa förändring, även om de regionala förutsättningarna skiljer sig åt mellan olika platser. Bygg samarbetet på kraften i människors engagemang och ta vara på den lokala samarbetsandan.

2. Jobba tillsammans

Inkludera många aktörer med olika perspektiv och intressen och dra nytta av olikheter. Bred samverkan ger det platsbaserade ledarskapet större legitimitet och bättre möjligheter till framgång.

3. Stärk det unika

Kartlägg era gemensamma intressen och definiera regionens särskilda styrkor. Utgå från dessa och gör till er uppgift att utveckla de starka sidor och särdrag som finns lokalt.

4. Tydliggör målbilden

Formulera en lokal framtidsvision och sätt mätbara gemensamma mål. Genom att ha en uttalad samsyn om vad ni tillsammans vill uppnå kan ni skapa fokus, riktning och uthållighet.

5. Gör en färdplan

Fundera över vilka hinder som står i vägen för att nå målbilden och formulera en väg för att hantera dessa. Genom att kontinuerligt följa upp målbilden skapar ni engagemang för er plan.

6. Var lösningsorienterade

Fokusera på möjligheterna. Gräv inte för mycket i problem, utan lägg energin på konkreta förslag till lösningar.

7. Tillsätt en ansvarig

Utse en ledare med mycket energi och ett rikt kontaktnät. Klargör ledarens befogenheter och i vilka situationer den ansvariga måste stämma av eller rapportera.

8. Bygg ersättlighet

Säkerställ att nyckelpersoner eftersträvar att göra sig själva ersättliga. Det är både viktigt med ett personligt engagemang och ett ledarskap som inte är personberoende.

9. Var uthålliga

Ge inte upp även om det går trögt utan tänk långsiktigt. Utveckling sker ofta i språng och genom att fira delsegrar och kommunicera milstolpar kan ni hålla engagemanget levande.

10. Verka på olika nivåer

Använd det platsbaserade ledarskapet som en plattform för att påverka nationellt och på EU-nivå. Genom att ni själva vill bidra i större sammanhang kan det bli lättare att få stöd och resurser.

6.4 Framåtblick – framtidiga forskning

Slutligen anser vi att fokus på lokal agens har stor relevans, inte bara för att minska interregionala skillnader samt att skapa jobb och inkomstmöjligheter för människor som bor utanför storstadsregionerna. Lokal agens är avgörande för strukturförändringsprocesser och strukturförändringar är nödvändiga för att kunna möta nutidens största utmaningar som den stora ojämlikheten mellan regioner, förändringar i samhället och ekonomin för att hanterar klimatkrisen, eller de krav på förändringar som kan uppstå till följd av Covid-19.

För att kunna bygga på kraften av lokala och regionala aktörer, behöver både fortsatt djuplodande forskning och samarbete med samhällsaktörer inom olika områden, t.ex. i fråga om:

- Hur kan vi organisera och stimulera lokal agens? Finns där generella framgångsfaktorer som har relevans för alla regioner? Och vilka faktorer beror på regionspecifika konstellationer?
- Hur kan vi koppla lokal agens med nationella och internationella resurser och riktningsgivande politik för att främja en omställning till gröna och livskraftiga regioner?
- Vilken roll kan olika typer av organisationer spela i regional utveckling? Vilken roll ska / kan finansiella aktörer spela? Hur legitimeras engagemang av olika aktörer?

7 Forskningsoutput

7.1 Artikel i vetenskaplig tidskrift

Grillitsch, M., Asheim, B., Isaksen, A. & Nielsen, H. (2021) Advancing the treatment of human agency in the analysis of regional economic development: Illustrated with three Norwegian cases. *Growth and Change*. doi:10.1111/grow.12583

Grillitsch, M., Asheim, B., & Nielsen, H. (2021) Temporality of agency in regional development. *European Urban and Regional Studies*. doi:10.1177/09697764211028884

Grillitsch, M., Martynovich, M., Fitjar, R. D., & Haus-Reve, S. (2021). The black box of regional growth. *Journal of Geographical Systems*, 23(3), 425-464. doi:10.1007/s10109-020-00341-3

Rekers, J. V., & Stihl, L. (2021). One crisis, one region, two municipalities: The geography of institutions and change agency in regional development paths. *Geoforum*, 124, 89-98. doi:https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2021.05.012

Grillitsch, M., & Sotarauta, M. (2020). Trinity of change agency, regional development paths and opportunity spaces. *Progress in Human Geography*, 44(4), 704-723. doi:10.1177/0309132519853870

Jolly, S., Grillitsch, M., & Hansen, T. (2020). Agency and actors in regional industrial path development. A framework and longitudinal analysis. *Geoforum*, 111, 176-188. doi:10.1016/j.geoforum.2020.02.013

Grillitsch, M. (2019). Following or breaking regional development paths: on the role and capability of the innovative entrepreneur. *Regional Studies*, 53(5), 681-691. doi:10.1080/00343404.2018.1463436

Grillitsch, M., & Hansen, T. (2019). Green industry development in different types of regions. *European Planning Studies*, 1-21. doi:10.1080/09654313.2019.1648385

Grillitsch, M., & Asheim, B. (2018). Place-based innovation policy for industrial diversification in regions. *European Planning Studies*, 26(8), 1638-1662. doi:10.1080/09654313.2018.1484892

7.2 Artikel under granskning

Grillitsch, M., Sotarauta, M. et al. (2021) Human Agency and Economic Change in Regions (submitted, under revision)

Kurikka H., Kolehmainen J., Sotarauta M., Nielsen J., Nilsson M. (2021) Perceived Regional Opportunity Spaces and Regional Development Trajectories. (submitted, under revision)

Rekers J., Kurikka H., Nilsson M. & Stihl L. (2021) When Large Firms are Shaping Regional Development Trajectories: The Good, the Bad and how Regions Cope with the Ugly (submitted, under revision)

7.3 Böcker

Sotarauta, M., Kurikka, H. Kolehmainen, J. & Sopanen, S. (2021) Toimijuus ja mahdollisuuksien tilat aluekehityksessä: Miten kehittyä vastoin kaikkia oletuksia? [Agency and opportunity spaces in regional development: How to grow against all the odds?] *Sente-julkaisu* 35/2021, Tampere; Tampere University.

7.4 Bokkapitel

Grillitsch, M., Rekers, J. & Sotarauta, M. (2021) Investigating agency: methodological and empirical challenges. Sotarauta, M. & Beer, A. (eds.) *Handbook on City and Regional Leadership*. 302-323. Cheltenham; Edward Elgar Publishing.

Sotarauta, M. (2021) Combinatorial power and place leadership. Sotarauta, M. & Beer, A. (eds.) *Handbook on City and Regional Leadership*. 152-167. Cheltenham; Edward Elgar Publishing.

Sotarauta, M., Kurikka, H. & Kolehmainen, J. (2021) Patterns of place leadership: institutional change and path development in peripheral regions. Sotarauta, M. & Beer, A. (eds.) *Handbook on City and Regional Leadership*. 203-223. Cheltenham; Edward Elgar Publishing.

Kurikka, H. & Grillitsch M. (2021) Resilience in the periphery: What an agency perspective can bring to the table. Wink, R. (ed.) *Economic Resilience in Regions and Organisations*, Springer Nature.

Sotarauta, M. (2020) Leading urban and regional innovation. In Bratton, J. (ed). *Organizational Leadership*. Sage Publications.

7.5 Working Papers

Grillitsch, M., Asheim, B.T., Isaksen, A., Nielsen, H. (2021) Advancing the Treatment of Human Agency in the Analysis of Regional Economic Development: Illustrated with Three Norwegian Cases. *Papers in Innovation Studies* No. 2021/7, CIRCLE, Lund University

Kurikka, H & Grillitsch M. (2020) Resilience in the periphery: What an agency perspective can bring to the table. *Papers in Innovation Studies* 7/2020. Lund University; Lund.

Grillitsch, M., Asheim, B. T., & Nielsen, H. (2019). Does long-term proactive agency matter for regional development? *Papers in Innovation Studies, CIRCLE Working Papers*, No 2019/16, Lund University.

Grillitsch, M., Rekers, J. V., & Sotarauta, M. (2019). Trinity of Change Agency: Connecting Agency and Structure in Studies of Regional Development. *Papers in Innovation Studies. CIRCLE Working Papers*, No 2019/12, Lund University.

Grillitsch, M., Martynovich, M., Fitjar, R. D., & Haus-Reve, S. (2019). Why bother about region-specific growth patterns and how to identify them? *Papers in Innovation Studies, CIRCLE Working Papers*, No 2019/10, Lund University.

Grillitsch, M., & Nilsson, M. (2019) The Role of Trust in Regional Development. *Papers in Innovation Studies, CIRCLE Working Papers*, No 2019/8, Lund University.

Jolly, S., Grillitsch, M., & Hansen, T. (2019). Agency in regional path development: Towards a bio-economy in Värmland, Sweden. *Papers in Innovation Studies, CIRCLE Working Papers* No 2019/7, Lund University.

Grillitsch, M., & Sotarauta, M. (2018). Regional Growth Paths: From Structure to Agency and Back. *Papers in Innovation Studies, CIRCLE Working Papers* No 2018/1, Lund University.

Grillitsch, M., & Hansen, T. (2018) Green industrial path development in different types of regions. *Papers in Innovation Studies, CIRCLE Working Papers*, No 2018/11, Lund University.

7.6 Vetenskapliga konferenser

Grillitsch M., Rekers J., Sotarauta M. (2021) Investigating agency: methodological and empirical challenges, Regions in Recovery Global E-Festival, 2-18 June 2021

Grillitsch M. et al. (2021) Investigating Human Agency and new Regional Path Development Using QCA, Regions in Recovery Global E-Festival, 2-18 June 2021

Kinossian N., Gömar, F., Saunders, A., Morgan, K. Grillitsch, M. (2021) Agents of change in old-industrial regions of Europe. Special Session organised at the Regions in Recovery Global E-Festival, 2-18 June 2021

Kurikka H., Kolehmainen J., Sotarauta M., Nielsen J., Nilsson M. (2021) Perceived Regional Opportunity Spaces and Regional Development Trajectories. Regions in Recovery Global E-Festival, 2-18 June 2021

Pugh R. & Grillitsch M. (2021) Sustainable Development in Peripheral Regions: A Territorial Perspective. Knowledge for Sustainable Development, Lund University Research Conference, May 4 2021

Rekers J., Kurikka H., Nilsson M. & Stihl L. (2021) When Large Firms are Shaping Regional Development Trajectories: The Good, the Bad and how Regions Cope with the Ugly. Regions in Recovery Global E-Festival, 2-18 June 2021

Sotarauta, M. (2021) Introduction to City and Regional Leadership. Regions in Recovery - Global e-Festival, Regional Studies Association. 3.6.2021. Online

Sotarauta M., Grillitsch M., Haus-Reve S., Rekers J. (2021) Nordic Division of the RSA - NoRSA I - Regional Growth against all the Odds. Special Session organised at the Regions in Recovery Global E-Festival, 2-18 June 2021

Sotarauta M., Grillitsch M., Rekers J. (2021) Institutional Change and Process Tracing. Regions in Recovery Global E-Festival, 2-18 June 2021

Grillitsch M., Asheim B., Nielsen H. (2020) Does Long-term Proactive Agency Matter for Regional Development? Does Long-term Proactive Agency Matter for Regional Development? Paper presented at the 5th Geography of Innovation Conference, Stavanger, 29-31 January 2020

Nilsson M., Grillitsch M. (2020) Trust in Regional Development, Paper presented at the 5th Geography of Innovation Conference, Stavanger, 29-31 January 2020

Rekers, J., Grillitsch, M. & Sotarauta, M. (2020) Trinity of Change Agency: Connecting Agency and Structure in Studies of Regional Development. Paper presented at the 5th Geography of Innovation Conference. 29.-31.1.2020. Stavanger, Norway.

Grillitsch M., Sotarauta M. (2020) Innovation and Regional Transformation: Change Agency and Opportunity Spaces, Special session organised at the 5th Geography of Innovation Conference, Stavanger, 29-31 January 2020

Sotarauta, M., Kurikka, K. & Kolehmainen, J. (2020) Trinity of Change Agency and Path Development in Peripheral Regions. Paper presented at the 5th Geography of Innovation Conference. 29.-31.1.2020. Stavanger, Norway

Kolehmainen, J., Kurikka, H. & Sotarauta, M. (2020) Agency and Perceived Regional Opportunity Spaces. Paper presented at the 5th Geography of Innovation Conference. 29.-31.1.2020. Stavanger, Norway.

Sotarauta, M. (2020) Change Agency in City and Regional Development. Dresdner Planerforum, The Leibniz Institute of Ecological Urban and Regional Development 1.10.2020. Online.

Sotarauta, M. (2020) Place, City, Region, Rural ... Leadership: A Literature Review of Work Done and Ideas for the Future. Invited lecture. RSA Global Webinar Series, 9.11.2020. Online.

Grillitsch, M., Fitjar, R.D. (2019) Regional growth against all odds, Special session organised at the 14th Regional Innovation Policy Conference, Florence, 7-8 November 2019

Grillitsch, M., Asheim, B., Nielsen, H. (2019) Does long-term proactive agency matter for regional development? Paper presented at the 14th Regional Innovation Policy Conference, Florence, 7-8 November 2019

Grillitsch, M., Nilsson, M. (2019) Structure and Agency in Regional Development, Paper presented at the 14th Regional Innovation Policy Conference, Florence, 7-8 November 2019

Rekers, J. Grillitsch, M., Sotarauta, M. (2019) Investigating Agency: Methodological and Empirical Challenges, Paper presented at the 14th Regional Innovation Policy Conference, Florence, 7-8 November 2019

Rekers, J.V., Stihl, L. (2019) "We were only managing our legacy" Forms of agency in Olofström's development path from supply chain to regional cluster. Paper presented at the 8th Nordic Geographers Meeting, Trondheim, 16-19- June 2019

Stihl, L., Rekers, J.V. (2019) Agency, regional development and local context: Micro-level evidence from an old industrial region. Paper presented at the 14th Regional Innovation Policy Conference, Florence, 7-8 November 2019

Grillitsch, M., Martynovich, M., Fitjar, R.D. (2019) What we don't know about regional growth, Paper presented at the 14th Regional Innovation Policy Conference, Florence, 7-8 November 2019

Grillitsch, M., Martynovich, M., Fitjar, R.D., Haus-Reve, S. (2019). Regional Growth in the Nordic Countries: A Systematic Analysis of Region-Specific Growth Paths, Paper presented at Nordic Division of the Regional Studies Association 2019 Conference, June 17-19, Seinäjoki, Finland

Grillitsch, M., Nilsson, M. (2019) The Role of Trust in Regional Development, Paper presented at the 14th Regional Innovation Policy Conference, Florence, 7-8 November 2019

Grillitsch, M., Sotarauta, M. (2019) Trinity of Change Agency, Paper presented at the 8th Nordic Geographers Meeting, Trondheim, 16-19- June 2019

Grillitsch, M., Hansen, T. (2019) Green industrial path development in different types of regions, Paper presented at the 8th Nordic Geographers Meeting, Trondheim, 16-19- June 2019

Kurikka, H. (2019) Role of agency in constructing regional economic resilience. Regional Studies Association Nordic Section Conference 2019 - Davids and Goliaths: Regions in the Age of Urbanisation and Digitalisation, 17-19, Seinäjoki, Finland.

Kurikka, H., Kolehmainen, J., Sotarauta, M. & Sopanen, S. (2019) Exploring the key dimensions of regional opportunity spaces. Regional Innovation Policies Conference 2019 - Technological change, social innovation, and regional transformation, 7-8 November, Florence, Italy.

Sotarauta, M. (2019) Trinity of Change Agency and Reflections. Tampere Workshop on Agency, Higher Education Institutions and Resilience. 19.3.2019. Tampere.

Sotarauta, M. (2019) Role of Universities in Path Development. Guest lecture at Tongji University. 3.6.2019. Shanghai, China.

Sotarauta, M. (2019) Place Leadership and Combinatorial Power. Regional Innovation Policies Conference 2019 - Technological change, social innovation, and regional transformation, 7-8 November, Florence, Italy.

Sotarauta, M., Kurikka, H. Kolehmainen, J. (2019) Trinity of Change Agency and Path Development in Peripheral Regions. Regional Innovation Policies Conference 2019 - Technological change, social innovation, and regional transformation, 7-8 November, Florence, Italy.

Grillitsch M., Sotarauta M. (2018) Shaping regional growth paths, Special Session organised at the 5th Global Conference on Economic Geography 2018, Cologne, 24 – 28 July 2018

Lang T., Grillitsch M. (2018) Innovating outside of agglomerations, Special Session organised at the 5th Global Conference on Economic Geography 2018, Cologne, 24 – 28 July 2018

Grillitsch M., Sotarauta M. (2018) Regional Growth Paths: From Structure to Agency and Back, paper presented at the 5th Global Conference on Economic Geography 2018, Cologne, 24 – 28 July 2018

Grillitsch M., Sotarauta M. (2018) Regional Growth Paths: From Structure to Agency and Back, paper presented at the 4th Geography of Innovation Conference, Barcelona, 31 January – 2 February 2018

Sotarauta, M. (2018) Agency and Regional Innovation Systems. EU-SPRI Winter School on Geography of Innovation. University of Lund. Lund, Sweden

Sotarauta, M. (2018) Dreaming about Shared Visions, Falling into Policy Traps. RSA International Conference - A World of Flows: Labour Mobility, Capital and Knowledge in an Age of Global Reversal and Regional Revival. 05.06.2018. Lugano; Switzerland.

Sotarauta, M. (2017) Constructed or structural resilience? Observations from Finland. The 2nd OECD International Roundtable for Cities: How to measure and implement resilient policies. OECD. 29.6.2017. Tampere.

Sotarauta, M. (2017) Place Leadership in Local and Regional Economic Development. European Week of Cities and Regions. 10.10.2017. Brussels, Belgium.

7.7 Workshops för policyaktörer

Grillitsch M. (2021) Presenter and discussant in Länskraft – a thinktank organised by Länsförsäkringar Alliance Research Foundation.

Grillitsch M. (2021) Key findings of the article “The Black-box of Regional Growth” and the ReGrow “Regional Growth Against All Odds” project. Workshop with the Swedish Agency for Economic and Regional Growth (online), 24/6/2021.

Grillitsch M. (2021) Regional Growth Against All Odds (ReGrow) Policy Symposium: Organiser and presenter of knowledge exchange activity with regional policy makers from Finland, Norway and Sweden (online), 20/5/2021

Grillitsch M. (2021) Keynote presentation “Platsbaserat Ledarskap för Regional Utveckling” [Place-

based leadership for regional development], Länskraft Meeting, Länsförsäkringars Alliance Research Foundation (online), 12/5/2021

Grillitsch M. (2021) Keynote on “Hur regional aktörer har påverkat utvecklingen av deras regioner” [How regional actors shape regional development], Regional Utveckling 2021, national conference organised by the Swedish Association for Municipalities and Regions, the Swedish Agency for Economic and Regional Growth, and the Swedish Office for Statistics (online), 05/05/2021

Grillitsch M. & Sotarauta M. (2021) Organisation of a Workshop at the European Week of Regions: “Regional Growth Against All Odds”, 12/10/2021, https://europa.eu/regions-and-cities/programme/sessions/1953_en

Grillitsch M. & Stihl L. (2021): Framåtblick Blekinge, workshop to discuss the county's challenges and opportunities between researchers and regional stakeholders online/video (Karlshamn/Sweden) 4/3/2021

Kolehmainen, J. (2021) Oikean kokoinen kaupunki? [City of right size?] Aalto University Executive Education. Further Education Programme for Planners. 22.3.2021. Espoo / online.

Kolehmainen, J. (2021) Alueen mahdollisuuksien tilat? [Regional opportunity spaces?] Esavoennakoi 360°. 17.2.2021. Mikkeli / online.

Sotarauta, M. (2021) Ministry of Economic Affairs and Employment invited Markku Sotarauta to assemble and chair a working group with the task to write a research-based report for the preparation of Finland's regional development strategy 2040.

Sotarauta, M. (2021) Paikallinen näkökulma ja mahdollisuuksien maantiede (Local perspective and the geography of opportunities). Pirkanmaan maakunnan tulevaisuuswebinaari. 24.3.2021. Pirkanmaan liitto, Ramboll (The futures webinar of the Tampere Region)

Sotarauta, M. (2021) Paikallinen näkökulma ja mahdollisuuksien maantiede (Local development and the geography of opportunities). Keuruun kehittämiswebinaari. 24.3.2021. Keuruun kaupunki (The futures webinar of Keuruu)

Sotarauta, M. (2021) Alueiden kilpailukyky ja johtajuus: Miten kehittyä vastoin kaikkia odotuksia? (Regional competitiveness and leadership: how to grow against all the odds. Merikarvian kunnanvaltuuston strategiaseminaari (Strategy webinar of Merikarvia Local Council). 24.5.2021. Online.

Sotarauta, M. (2021) Transformation and specificity of industrial cities in the duo-polar systems. Invited Panelist. 22-23.6.2021. The First International Congress - Regeneration of Industrial Cities. Open Eyes Economic Summit & City of Lodz, Poland. Online.

Sotarauta, M. (2021) Place-based leadership – The questions. Leadership Webinar. 12.5.2021. Länsförsäkringar Alliance Research Foundation's Leadership Workshop, Sweden. Online.

Grillitsch M. (2020) Keynote on “Development Paths of smaller towns and cities in Scandinavia”, Digitale Netzwerkonferenz Niedersachsen Germany (online), 24/9/2020

Grillitsch M. & Guldåker N. (2020): “Det nya kartverktyget RegVis och dess potential för landets kommuner och regioner” [The new mapping tool RegVis and its potential for the country's municipalities and regions] En ny karta för svensk samhällsutveckling, Framåtblick Sverige, conference

organised by Länsförsäkringars Alliance Research Foundation, online (Stockholm/Sweden), 26/11/2020

Kolehmainen, J. (2020) Miksi jotkin alueet kehittyvät toisten taantuessa? [Why do some regions and cities grow while the others decline?] Yliopistokeskuseminaari. 2.-3.2020. Kokkola / online.

Grillitsch M. (2019) OECD mission and elaboration of a paper on “Knowledge Exchange and Industry Path Development in Cambridgeshire and Peterborough” (UK), 09-12/2019

Grillitsch M. (2019) Keynote on “Regional Tillväxt mot alla odds” [Regional Growth against all odds] Regional Utveckling 2019, national conference organised by the Swedish Association for Municipalities and Regions, the Swedish Agency for Economic and Regional Growth, and the Swedish Office for Statistics (online), 10/05/2019

Grillitsch M. (2019) Keynote on „Regional Ekonomisk Perspektiv” [Regional Economic Perspective], Regiondagarna 2019, conference organised by Kronoberg Region, Växjö/Sweden, 18/01/2019

Grillitsch M. & Lundquist K.-J. (2019) „Radikala teknikskiften, ekonomisk omvandling och långsiktig regional utveckling & tillväxt mot alla odds” [radical technology shifts, economic transformation, and long-term regional development & growth against the odds], seminar organised by Kronoberg Region, Växjö/Sweden 18/11/2018

Grillitsch M., Lundquist K.-J., Nilsson M. (2019) „Regional utveckling i Gislaved/Gnosjö – utmaningar och möjligheter” [Regional Development in Gislaved – challenges and opportunities], ReGrow workshop, Gislaved & Gnosjö/Sweden, 26/11/2019

Kolehmainen, J. (2019) Menestystä ja menetyksiä: Rakenteet ja toimijuus aluekehityksessä. [Successes and losses: Structures and agency in regional development] Aluekehitys monivärikuvassa. Työ- ja elinkeinoministeriö, Aluekehityspäivät. 8.-9.10.2019. Seinäjoki.

Kurikka, H. (2019) Terveisiä tutkimuksesta (Recent topics from research). Etelä-Pohjanmaan tulevaisuusfoorumi (The future forum of South Ostrobothnia region). 11.3.2019. Seinäjoki, Finland.

Sotarauta, M. (2019) Place Leadership and Regions: Regional Growth against all the Odds? Invited presentation at the Regional Development Australia – Barossa Valley. 7.8.2019. Tanunda; South Australia

Sotarauta, M. (2019) Place Leadership and Regions: The Challenge of Transformation. Invited seminar at RMIT of Excellence at the EU-Centre at RMIT. 8.8.2019. Melbourne, Australia.

Sotarauta, M. (2019) Oliko se tässä? Suomen aluekehityksen haaste ja tulevaisuuden näkymät (That’s it? The challenges of regional development in Finland and future horizons). OP Sata-Pirkan tulevaisuusseminaari. 25.11.2019. Parkano. (Futures workshop of the Sata-Pirkka cooperative bank)

Sotarauta, M. (2018) Kuinka johtaa alueen elinvoimaa ja innovaatiotoimintaa? (How to lead renewing innovation policy) Uudistuva innovaatiopolitiikka: Elinvoiman kehittämisverkoston päätösseminaari & Kuntaliiton innovaatiopolitiikan työseminaari. 28.11.2018. Helsinki.

Sotarauta, M. (2018) Alueet muutoksessa (Regions in transition). Sisä-Suomen OP-liiton syyskokous. 16.11.2018. Tampere. (The autumn conference of the Inner Finland Federation of the Cooperative Banks)

7.8 Policy Briefs

Platsbaserat ledarskap för regional utveckling (Place-based leadership for regional development) 12/2020, Länsförsäkringars Alliance Research Foundation

Muutostoimijuuden kolminaisuus ja mahdollisuuksien tilat (Trinity of change agency and opportunity spaces) Policy Brief 2/2020, Tampere University

Toimijuus ja mahdollisuuksien tilat: Miten kehittyä vastoin kaikkia oletuksia? (Agency and opportunity spaces: How to grow against all the odds) Policy Brief 1/2021, Tampere University

7.9 Medieexponering

Interviewed by Title of the journal/Radio for the article/programme TITLE of the article/programme

Suuruudenhullu Suomi (megalomaniac Finland), Markku Sotarauta interviewed by Suomen Kuvalehti (31.7. 2020) <https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/pandat-tekivat-ahtarista-vetovoimaisen-mutta-lasku-voi-olla-julmettu-demokratiaan-kuuluvaa-kollektiivista-itsensa-pettamista/>

On the future of regional development in Finland, Markku Sotarauta Interviewed by YLE for TV news and radio (February 2021)

Miksi toiset suomalaiset kaupungit selviävät paremmin kuin toiset vaikeista ajoista? Tutkijat löysivät ainakin kolme selitystä (YLE) [Why do other Finnish towns cope better with tough times than the others? The researchers found three explanations. Markku Sotarauta, Jari Kolehmainen, Heli Kurikka & Sami Sopanen interviewed by YLE for online news <https://yle.fi/uutiset/3-11802650>
Jakobstadsregionen lyfts i nordisk forskning. Heli Kurikka interviewed by Österbottens Tidning (14.3.2012).

Maailma on Varkaudelle mahdollisuus eikä uhka: Varkauden verkostot ovat globaalit, ja menestys syntyy innovatiivisuudesta ja suuntaamisesta tulevaisuuteen. Sami Sopanen interviewed by Varkauden lehti (4.3.2021) <https://www.varkaudenlehti.fi/paikalliset/3893388>

Johtajuus korostuu alueiden irrottautuessa historian painolastista (Leadership central when regions are breaking from their history). Tampere University Press Release 22.2.2021 (<https://www.tuni.fi/fi/ajankohtaista/johtajuus-korostuu-alueiden-irrottautuessa-historian-painolastista>)

8 Referenser

- Asheim B, Boschma R and Cooke P. (2011) Constructing Regional Advantage: Platform Policies Based on Related Variety and Differentiated Knowledge Bases. *Regional Studies* 45: 893-904.
- Asheim BT. (2007) Differentiated knowledge bases and varieties of regional innovation systems. *Innovation: The European Journal of Social Science Research* 20: 223-241.
- Asheim BT and Isaksen A. (2002) Regional Innovation Systems: The Integration of Local 'Sticky' and Global 'Ubiquitous' Knowledge. *Journal of Technology Transfer* 27: 77-86.
- Bathelt H, Malmberg A and Maskell P. (2004) Clusters and knowledge: local buzz, global pipelines and the process of knowledge creation. *Progress in Human Geography* 28: 31-56.
- Battilana J, Leca B and Boxenbaum E. (2009) How Actors Change Institutions: Towards a Theory of Institutional Entrepreneurship. *The Academy of Management Annals* 3: 65-107.
- Boschma R, Coenen L, Frenken K, et al. (2017) Towards a theory of regional diversification: combining insights from Evolutionary Economic Geography and Transition Studies. *Regional Studies* 51: 31-45.
- Collinge C, Gibney J and Mabey C. (2011) *Leadership and Place*, Abingdon: Routledge.
- David PA. (1994) Why are institutions the 'carriers of history'? Path dependence and the evolution of conventions, organizations and institutions. *Structural Change and Economic Dynamics* 5: 205-220.
- Dawley S. (2014) Creating New Paths? Offshore Wind, Policy Activism, and Peripheral Region Development. *Economic Geography* 90: 91-112.
- DiMaggio PJ. (1988) Interest and agency in institutional theory. In: Zucker LG (ed) *Institutional patterns and organizations: Culture and environment*. Cambridge, MA: Ballinger, 3-22.
- Feldman MP, Francis J and Bercovitz J. (2005) Creating a cluster while building a firm: Entrepreneurs and the formation of industrial clusters. *Regional Studies* 39: 129-141.
- Fitjar RD and Rodríguez-Pose A. (2011) When local interaction does not suffice: sources of firm innovation in urban Norway. *Environment and planning. A* 43: 1248-1267.
- Frenken K and Boschma RA. (2007) A theoretical framework for evolutionary economic geography: industrial dynamics and urban growth as a branching process. *Journal of Economic Geography* 7: 635-649.
- Frenken K, Van Oort F and Verburg T. (2007) Related Variety, Unrelated Variety and Regional Economic Growth. *Regional Studies* 41: 685-697.
- Garud R and Karnøe P. (2003) Bricolage versus breakthrough: distributed and embedded agency in technology entrepreneurship. *Research Policy* 32: 277-300.
- Gibney J, Copeland S and Murie A. (2009) Toward a 'New' Strategic Leadership of Place for the Knowledge-based Economy. *Leadership* 5: 5-23.
- Granovetter M. (1985) Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. *The American Journal of Sociology* 91: 481-510.
- Grillitsch M and Asheim B. (2018) Place-based innovation policy for industrial diversification in regions. *European Planning Studies* 26: 1638-1662.
- Grillitsch M, Asheim B and Trippl M. (2017) Unrelated knowledge combinations: Unexplored potential for regional industrial path development. *Papers in Innovation Studies, CIRCLE, Lund University* Nr. 2017/10: 1-25.
- Grillitsch M, Asheim BT and Trippl M. (2018) Unrelated knowledge combinations: the unexplored potential for regional industrial path development. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 11: 257-274.
- Grillitsch M, Martynovich M, Fitjar RD, et al. (2021a) The Black-Box of Regional Growth. *Journal of Geographical Systems*.
- Grillitsch M, Rekers JV and Sotarauta M. (2021b) Investigating agency: methodological and empirical challenges. In: Sotarauta M and Beer A (eds) *Handbook on City and Regional Leadership*. London: Edward Elgar, 302-323.

- Grillitsch M and Sotarauta M. (2020) Trinity of change agency, regional development paths and opportunity spaces. *Progress in Human Geography* 44: 704-723.
- Grillitsch M and Trippl M. (2016) Innovation Policies and New Regional Growth Paths: A place-based system failure framework. *Papers in Innovation Studies* No. 2016/26.
- Henning M, Lundquist K-J and Olander L-O. (2016) Regional analysis and the process of economic development: Changes in growth, employment and income. In: Ljungberg J (ed) *Structural analysis and the process of economic development*. London: Routledge, 169-193.
- Isaksen A and Trippl M. (2016) Path Development in Different Regional Innovation Systems. In: Parrilli M, Fitjar R and Rodríguez-Pose A (eds) *Innovation Drivers and Regional Innovation Strategies*. New York and London: Routledge, 66-84.
- Isaksen A, Tödtling F and Trippl M. (2016) Innovation policies for regional structural change: combining actor-based and system-based strategies. *56th ERSA Congress August 23-26*. Vienna, Austria.
- Klepper S. (1997) Industry Life Cycles. *Industrial and Corporate Change* 6: 145-182.
- Legendijk A. (2007) The Accident of the Region: A Strategic Relational Perspective on the Construction of the Region's Significance. *Regional Studies* 41: 1193-1208.
- Lawton Smith H. (2003) Local Innovation Assemblages and Institutional Capacity in Local High-tech Economic Development: The Case of Oxfordshire. *Urban Studies* 40: 1353-1369.
- Lundquist K-J, Olander L-O and Martynovich M. (2017) The technology shift thesis. Understanding long term growth and transformation in a regional system. *Research Reports in Human Geography*.
- Martin R. (2000) Institutional approaches in economic geography. In: Barnes T and Sheppard M (eds) *A companion to economic geography*. Oxford: Blackwell, 77-94.
- Martin R. (2010) Roepke Lecture in Economic Geography—Rethinking Regional Path Dependence: Beyond Lock-in to Evolution. *Economic Geography* 86: 1-27.
- Martynovich M, Hansen T and Lundquist K-J. (2021) Can Foundational Economy Save Regions in Crisis? *Papers in Evolutionary Economic Geography*.
- Neffke F, Henning M and Boschma R. (2011) How Do Regions Diversify over Time? Industry Relatedness and the Development of New Growth Paths in Regions. *Economic Geography* 87: 237-265.
- Pierson P. (2004) *Politics in time: History, institutions, and social analysis*, New Jersey: Princeton University Press.
- Rodríguez-Pose A. (2013) Do Institutions Matter for Regional Development? *Regional Studies* 47: 1034-1047.
- Rodríguez-Pose A. (2020) Institutions and the fortunes of territories. *Regional Science Policy & Practice*: 1-16.
- Rodríguez-Pose A and Storper M. (2006) Better Rules or Stronger Communities? On the Social Foundations of Institutional Change and Its Economic Effects. *Economic Geography* 82: 1-25.
- Sayer A. (2000) *Realism and social science*, London: SAGE.
- Schumpeter JA. (1911) *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung*, Leipzig: Duncker & Humbolt.
- Shane S and Venkataraman S. (2000) The Promise of Entrepreneurship as a Field of Research. *The Academy of Management Review* 25: 217-226.
- Simmie J. (2012) Path Dependence and New Technological Path Creation in the Danish Wind Power Industry. *European Planning Studies* 20: 753-772.
- Sotarauta M, Beer A and Gibney J. (2017) Making sense of leadership in urban and regional development. *Regional Studies* 51: 187-193.
- Sotarauta M and Pulkkinen R. (2011) Institutional Entrepreneurship for Knowledge Regions: In Search of a Fresh Set of Questions for Regional Innovation Studies. *Environment and Planning C: Government and Policy* 29: 96-112.
- Storper M. (1997) *The regional world: territorial development in a global economy*, New York: Guilford Press.
- Storper M. (2011) Why do regions develop and change? The challenge for geography and economics. *Journal of Economic Geography* 11: 333-346.
- Strambach S and Klement B. (2012) Cumulative and Combinatorial Micro-dynamics of Knowledge: The Role of Space and Place in Knowledge Integration. *European Planning Studies* 20: 1843-1866.

- Trippl M, Grillitsch M and Isaksen A. (2018) Exogenous sources of regional industrial change. *Progress in Human Geography* 42: 687-705.
- Weik E. (2011) Institutional Entrepreneurship and Agency. *Journal for the Theory of Social Behaviour* 41: 466-481.